

EXAMENSARBETE

Brott mot tryckfrihet och yttrandefrihet

*Hur långt kan media gå utan att kränka
en persons integritet?*

ANNIKA HENDTMAN

Samhällsvetenskapliga och ekonomiska utbildningar

RÄTTSVETENSKAPLIGA PROGRAMMET • D-NIVÅ

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Rättsvetenskap

Vetenskaplig handledare: Bertil Bengtsson

ABSTRACT

The paper is about breach of the press law and expression law, especially the crimes against individual like defamation, defamation of deceased and insult. In today's mass media seems it as the boundary of ethics is stretched to the extreme. The question is if the media have not taken its obligation of information too far and if there is foundation for the publicity of people's private life. Is everything who published really for the public's welfare or is it only for satisfy people's curiosity? Certainly shall the media bring up things who requires, but how far shall media go into a individual's private life? Have not public individuals right to have its private life for himself?

A report of legislation and norms which exist for media is in this paper upbrought for an easier understanding of the position of rights in case of breach of the press.

SAMMANFATTNING

Uppsatsen handlar om tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott och då speciellt brotten mot enskild person, såsom förtal, förtal av avliden person och förolämpningar. I dagens massmedia verkar det som gränserna för etik tänjs till det yttersta. Frågan är om media inte har tagit sin informationsskyldighet för långt och om det finns grund för publiciteten av människors privatliv. Är verkligen allt som publiceras till allmänhetens nytta eller är det bara för att tillfredsställa människors nyfikenhet. Visserligen skall sådant som efterfrågas tas upp, men hur långt skall media gå in i någons privatliv. Har inte offentliga människor rätt till att ha sitt privatliv ifred?

En redogörelse för lagstiftning och normer som finns inom media är upptagen för att underlätta förståelse av rättsläget vid tryckfrihetsbrott.

BrB	Brottsbalken
PK	Publicistklubben
PO	Pressombudsmannen
PON	Pressens opinionsnämnd
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
SIS	Statens informationsstyrelse
SJF	Svenska Journalistförbundet
SkL	Skadeståndslagen
SL	Sekretesslagen
TF	Tryckfrihetsförordningen
TU	Tidningsutgivareförbundet
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 YTTRANDEFRIHET OCH TRYCKFRIHET.....	1
1.2 SYFTE	2
1.3 AVGRÄNSNING	2
1.4 METOD	2
2. TRYCKFRIHETENS HISTORIA	3
2.1 TRYCKFRIHETEN FÖRE 1766.....	3
2.2 TRYCKFRIHETEN FRÅN 1766 FRAM TILL 2003	3
3. TRYCKFRIHETSBRÖTT	7
3.1 BRÖTT MOT RIKETS SÄKERHET	7
3.2 BRÖTT MOT ALLMÄN ORDNING.....	7
3.3 BRÖTT MOT ENSKILD.....	7
4. LAGSTIFTNING	10
4.1 REGERINGSFORMEN	10
4.2 TRYCKFRIHETSFÖRORDNINGEN.....	10
4.3 YTTRANDEFRIHETSGRUNDLAGEN	11
4.4 SEKRETESSLAGEN.....	12
4.5 BROTTSBALKEN	13
5. PRINCIPER	16
5.1 OFFENTLIGHETSPRINCIPEN.....	16
5.2 PRINCIPEN OM DUBBEL KRIMINALISERING	17
5.3 ANSKAFFARRÄTTEN OCH MEDDELARSKYDDET	17
6. SEDER OCH ETIK	19
6.1 GOD PUBLICISTISK SED.....	19
6.2 PRESSETIK.....	21
6.2.1 DEN EGENTLIGA PRESSETIKEN	21
6.2.2 DEN REGLERADE PRESSETIKEN.....	23
6.3 ETIK OCH JURIDIK	27
7. PÅFÖLJD	28
7.1 PÅFÖLJD.....	28
7.2 SKADESTÅND.....	29
7.2.1 ERSÄTTNING FÖR EKONOMISKA FÖRLUSTER.....	30
7.2.2 ERSÄTTNING FÖR IDEELL SKADA.....	31
8. ANALYS	32
KÄLLFÖRTECKNING	34

1. INLEDNING

1.1 YTTRANDEFRIHET OCH TRYCKFRIHET

Det går att beskriva yttrandefriheten som ett revir medborgarna i demokratiska och upplysta länder tillkämpat sig. Reviret är inte pressens utan det är medborgarnas och det måste bevakas. Retirerar någon från gränserna så minskar det och andra spelare tar plats, därför måste reviret hela tiden återerövas. Anspråken på anpasslighet och hänsyn växer då pressen retirerar från sin roll som förvaltare av yttrandefriheten. Pressens roll tillåter inte förenklade motton som ”publicera och strunta i konsekvenserna”. Vidare utesluter inte rollen ett socialt ansvarstagande utan snarare förutsätter det moderna samhället ett sådant ansvar, dock kommer skyldigheten att publicera och allmänhetens rätt att bli informerad först.¹

Yttrandefrihetsförvaltarna skall försvara och hålla reviret öppet. De etablerade medierna riskerar att bli slutna monopol, med full frihet för dem som verkar inom medierna men med begränsad frihet för dem som står utanför att komma till tals. Monopolbildningar förstör finessen med en marknad och finessen med yttrandefriheten kan med dess starka skydd för etablerade medier förstöras. Med andra ord är det ett etiskt ansvar i yttrandefrihetens tjänst för medierna att hålla reviret öppet. Är yttrandefriheten ytterst en rättslig fråga är det öppna tillträdet till media en etisk fråga, rättslig kan den inte bli utan att komma i konflikt med yttrandefriheten. En konsekvens för att hävda yttrandefrihetsreviret är att låta kritiserade bemöta kritik, att ge utrymme för gemälen, att tillhandahålla debattutrymme etc.

Statlig och eventuell kyrklig censur var en regel i början av boktryckarkonsten. Kyrkan påbjöd förhandsgranskning och tillståndsvång för tryckning av böcker för att hindra utgivningen av felaktiga bibeleditioner och spridning av villoläror. Furstarna som inte ville ha några fria opinionsyttringar i politiska frågor följde strax efter statens och kyrkans censur. Denna censur bestod fram till 1766 i Sverige. Inom tryck- och yttrandefrihet händer mycket under åren fram till 1949 (mer detaljerat se kapitel 2).²

Enligt tryckfrihetsförordningen (TF) 1:1 garanteras alla svenska medborgare en rätt att utnyttja tryckfriheten. TF:s regler gäller även utlänning enligt TF 14:5 2 st. Dock är inte utlänningens tryckfrihet grundlagsskyddad utan kan inskränkas genom vanlig lag. Ägare eller utgivare samt juryman måste vara svensk medborgare enligt TF 5:1 och 2, 12:5. Spridningen av åsikter och information skall säkras genom tryckfriheten, det främsta som skall skyddas är meningsutbyttelse i samhällsfrågor, men även religiösa, vetenskapliga och skönlitterära verk skyddas mot yttrandefrihet enligt TF. Allt tryckt offentliggörande med undantag av reklam skyddas av TF.³

TF delar upp tryckfrihetsbrotten i två delar: otillåtna yttranden (7:4) och otillåtet offentliggörande (7:5). Uppräkningen i TF 7:4 benämner ofta TF:s brottskatalog, dock finns det fler brott att ta hänsyn till i TF 7:5. De otillåtna yttrandena kan i sin tur grupperas in i två delar: yttrandebrott som endast kan begås under krigstid, beredskapstillstånd eller annars tämligen extrema förhållanden och yttrandebrott som kan begås under mer normala omständigheter. Till de förstnämnda brotten tillhör högförräderi, krigsanstiftan, uppror, landsförräderi eller landssvek, landsskadlig vårdslöshet samt ryktesspridning till fara för rikets säkerhet. Den sistnämnda gruppen omfattar bland annat förtal, förtal av avliden samt förolämpning.⁴

¹ H-G Axberger, Pressetik, s. 10

² H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och annan yttrandefrihetsrätt, s. 9 - 10

³ H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och annan yttrandefrihetsrätt, s. 12 - 13

⁴ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 165

Tryckfrihetsrätten i sin helhet har som primära syfte att främja det tryckta ordets användning och spridning. Dess ansvarssystemets primära syfte är att förhindra brott. Detta gör att en intressekonflikt uppstår genom att dels syfta till att garantera en fri och ohämmad tryckfrihet och dels kravet att hindra ”missbruk” av denna tryckfrihet genom att förhindra tryckfrihetsbrott. Tryckfrihetsbrotten är konstruerade i nära anslutning till brottsbalken, vilken som huvudregel anger att brott endast föreligger då de begåtts uppsåtligt. TF 8:12 säger att skriftens innehåll skall anses infört med den ansvariges vetskap och vilja, dvs. en presumtion som inte kan motbevisas. Tryckfrihetsansvaret är strikt eller objektivt. Tryckfrihetsbrottets straffbarhet innehåller även subjektiva omständigheter. De subjektiva omständigheter är i första hand de som förelegat hos den verkliga gärningsmannen, dvs. författaren.⁵

Utgångspunkten för en uppsåtsbedömning vid tryckfrihetsbrott är:

1. tryckfrihetsansvaret är objektivt och oberoende av uppsåt hos den tilltalade.
2. uppsåtskravet enligt allmän lag ersätts av en objektiverad prövning av det syfte som kan anses klarlagt genom gärningen.
3. i första hand utgår denna prövning från själva skriften; kan man utläsa från skriften ett syfte motsvarande uppsåtskravet är detta uppfyllt.
4. i andra hand bedöms de omständigheter under vilka skriften publicerats, t.ex. det material som personer med inflytande över publiceringen haft tillgång till, deras kunskaper, tidsfaktorer m.m. Bland dessa omständigheter ingår även det ”uppsåt”, de subjektiva faktorer, som kan ha varit till hands hos olika agerande, i den mån de varit av betydelse för publicering.⁶

1.2 SYFTE

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur långt media kan gå i att publicera om en individs liv utan att kränka individens integritet. Samt att se vad för brott som media kan göra och vad för påföljder det blir. Vidare är syftet att försöka klargöra om lagstiftningen och normer behöver ses över för att anpassas till verkligheten.

1.3 AVGRÄNSNING

Eftersom det existerar 15 tryckfrihetsbrott upptagna i tryckfrihetsförordningen och yttrandegrundlagen har en koncentration gjorts på brott mot enskild person omfattande förtal, förtal av avliden och förolämpningar. För att få förståelse för tryckfrihetsbrotten har jag dock redogjort kortfattat om de andra brotten, dvs. brott mot rikets säkerhet och brott mot allmän ordning.

1.4 METOD

Den metod som används är den traditionella juridiska metoden, genom informationshämtning från doktrin, rättsfall och förarbeten. Även sökningar i Internet och artiklar från pressombudsmannen samt de fyra pressorganisationerna har medtagits. Informationen kan vara knapphändig och det har inte alltid varit det lättaste att hitta relevanta upplysningar för min uppsats.

⁵ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 92

⁶ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 100

2. TRYCKFRIHETENS HISTORIA

2.1 TRYCKFRIHETEN FÖRE 1766

Boktryckeriet startade 1483 i Sverige av två kringresande boktryckare och de kom från Tyskland respektive Holland. Biskop Brask i Söderköping var den som först drabbades av ingrepp i tryckfriheten genom att kung Gustav Vasa beordrade att tryckeriet skulle stängas, detta skedde år 1526. År 1539 utfärdades ett påbud att allt som var tänkt att utges till allmänheten skulle granskas och godkännas av kungen. I mitten av 1648 sammanfattades de olika reglerna i en kunglig förordning och en särskild censur, "censor librorum", inrättades. Det som fick utges krävde censorns stämpel "imprimatur". Anledning var att riket skulle få ett inre lugn, för att bevara goda förhållanden till utlandet samt för att behålla renheten i religionen. Censorn skulle utanför granskningen av skrifter också bevaka bokhandeln och bokimporten. Det gjordes aldrig någon prövning i domstol om vad som kunde tryckas, utan allt sköttes administrativt antingen direkt genom regeringen eller via censornsämbetet.⁷

Niklas von Oelreich, den sista censorn, hade stor betydelse för tryckfriheten i Sverige. Att vara censor var ett välbetalt arbete och ju fler skrifter samt ju fler gräl som följde av censureringen gav högre inkomster. Oelreich hamnade på kollisionskurs med de regerande hattarna. Hattarna hade en egen tidning "Ärlig svensk" och Oelreich förväntade sig stor belöning när han redigerade tidningen. Belöningen uteblev och då protesterade han genom att släppa igenom tidskrifter från oppositionspartiet mössorna. För att kunna kringgå censuren lät Oelreich en riksdagsman lämna in skriften som en motion till riksdagen. Detta startade tryckfriheten i Sverige.⁸

Anders Nordencrantz var den som lade grunden för offentlighetsprincipen som än idag är en hörnsten i tryckfrihetsförordningen. Han kritiserade rådande censur och menade att den tar sig paradoxala vägar som t.ex. en amiral som fått ett bättre sjökort av främmande makt än de som hölls hemliga i Sverige. Censuren bör dock vara kvar enligt Nordencrantz eftersom det kan vara skadligt för allmänheten att ta bort den helt. Det skall dock vara ett förnuftigt förmyndarskap. Vidare ville han att allmänna handlingar som lagar, domar och beslut skulle släppas fria.⁹

Anders Chydenius, finsk präst, anammade Nordencrantz idéer. Han menar att tryckfriheten är som en hörnsten för ett fritt rike. Chydenius var den drivande kraften för tryckfriheten. Censuren skall avskaffas för den innebär att man sätter en man till domare över hela nationens tankar och förnuft. Ansvar för vad som fick tryckas skall avgöras av boktryckarna och dessa skulle straffas om de inte följde de regler som ansågs nödvändiga. Den 2 december 1766 infördes den första tryckfrihetsförordningen och censuren avskaffades.¹⁰

2.2 TRYCKFRIHETEN FRÅN 1766 FRAM TILL 2003

Tryckfrihetsförordningen sade att alla medborgare hade rätt att "nyttja en fullkomlig och obehindrad frihet att uti tryck allmänt kunnigt göra allt". Religiösa frågor var undantagna skrifter som måste fortsätta att vara förhandsgranskade innan de fick gå ut i tryck. Det enda som kunde inskränka pressen var när pressen missbrukat tryckfriheten, då kunde de straffas i efterhand för missbruket av tryckfriheten. Vad missbruket kunde vara preciserades i tryckfrihetsförordningen. I korta drag innebar tryckfrihetsförordningen att censuren avskaffades, alla administrativa åtgärder förbjöds, en regel om allmänna handlingars

⁷ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 20

⁸ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 21

⁹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 22

¹⁰ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 23

offentlighet infördes, förordningen upphöjdes att vara en grundlag och blev en del av författningen samt författaren blev ansvarig för vad denne skrivit. Då författaren var anonym så blev tryckaren ansvarig.¹¹

År 1774 kom en ny tryckfrihetsförordning. Den innehöll regler som inskränkte tryckfriheten. Rätten för att få ut allmänna handlingar beskars och dödsstraff väntade den som förolämpade ”regeringsformen och vår konungaförsäkran ... jämte vår och rikets majestät, höghet och rätt”. År 1773 hade offentligheten tryckts tillbaka genom att Svea hovrätt beslutade att avslå varje begäran att få ut rättegångshandlingar. Den nya förordningen följdes av olika påbud med innebörden att förhandscensuren infördes igen.¹²

I vår första tryckfrihetsförordning infördes regler, med straff som påföljd, mot sådant som kunde misshaga utländska makter. 1810 och 1812 reviderades denna paragraf. Konfiskation fick enbart ske om skriften bedömts straffbar enligt svensk lag av domstol.¹³

År 1809 antogs en ny regeringsform i samband av revolutionen och avsättandet av kung Gustav IV Adolf. Nu sattes tryckfriheten fritt igen. År 1812 infördes återigen en ny tryckfrihetsförordning, nyheten var att ett jurysystem infördes i tryckfrihetsmål. Dock fanns det en möjlighet för regeringen/kungen att dra in en tidning. Möjligheterna att väcka åtal var begränsade och om de skulle väckas så blev resultatet saktfärdigt och svagt. Pressen utsattes utöver indragningarna för direkta uppmaningar vad den inte borde behandla. Dessa uppmaningar utgick från hovkanslern som via sina tryckfrihetsombud såg till att tillsägelsena nådde tidningsutgivarna.¹⁴

Lars Johan Hierta och Aftonbladet var den som kom att bringa indragningsmakten på fall. Aftonbladet anses som vår första moderna tidning eftersom den innehöll både nyheter, kommentarer, underhållning och annonser. Syftet Hierta hade med tidningen var att göra den offentlighet av allmänna ärenden som fanns i grundlagen till en verklighet. 1844 avskaffades indragningsmakten efter att i fyra år har gäckats av Hierta som lyckats kringgå indragningarna av sina tidningar. Bulvansystemet som Hierta använde sig av var tillåtet och detta skyddade den ytterst ansvarige från repressalier. Detta system utnyttjades också av tidningar som höll sig på gränsen till brottsliga akter. Först på 1930-talet gjordes försök att komma åt detta bulvansystem.¹⁵

Med industrialiseringen kom krav på ett fritt utbyte av åsikter, det skapades en marknad för lokala nyhetstidningar efter inflyttningen till städer. De framväxande tidningarna fungerade som organisatörer för arbetarna. Bindningarna mellan tidningar och politiska partier var starka. Första världskriget bidrog också till att en stor utökad nyhetsförmedling uppstod och för det krävdes tidningar som kunde förmedla nyheterna. Industrialiseringen förändrade också tryckkonsten och tidningarnas innehåll förändrades också.¹⁶

1936 och 1937 beslutade riksdagen om offentlighetsprincipen vilket innebar att den förlorade sitt grundlagsskydd. Det skrevs in i den nya tryckfrihetsförordningen att undantag från principen om alla handlingars offentlighet skulle preciseras i en sekretesslag som insattes

¹¹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 24

¹² N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 25

¹³ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 36

¹⁴ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 27 - 29

¹⁵ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 30 - 31

¹⁶ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 32 - 33

samtidigt.¹⁷ 1937 tillkom en ny sekretesslag som utgjorde ett stort hinder för pressen under andra världskriget. I tryckfrihetsförordningen infördes sju punkter som hänförde sig till sekretesslagen. Sedan införandet av sekretesslagen år 1937 har en precisering och ett tillägg införts. Preciseringen innebar att när det gäller rikets centrala finans-, penning- och valutapolitik får sekretess tillgripas. Vidare kan uppgifter som är viktiga för bevarandet av djur- och växtarter beläggas med sekretess.¹⁸

1939 ändrades tryckfrihetsförordningen och innebar att periodiska tidskrifter skall ha endast en ansvarig utgivare. Denne skall ha sådan kontroll över innehållet i skriften att det inte står något som utgivaren inte vill. Vidare skall denne vara svensk medborgare och bosatt i Sverige. För att få ge ut skrift måste utgivaren ha utgivningsbevis utfärdat av justitiedepartementet med skriftens namn och tryckort.¹⁹ 1940 kom en ändring i regeringsformen och ytterligare i tryckfrihetsförordningen. Det nya i tryckfrihetsförordningen kallades för censurlagen. Det gav riksdagen rätt att med kvalificerad majoritet i bägge kamrarna besluta om förhandscensur i händelse av krig eller vid krigsfara. Censurlagen slopades år 1944/45.²⁰ Samma år som ändringen i tryckfrihetsförordningen gjordes, inrättades ett pressråd som skulle bistå tremannanämnden med råd och dåd i informations- och pressfrågorna.²¹

1940 inrättade regeringen Statens Informationsstyrelse (SIS) och denna hade en centralt ämbetsverks ställning och ett arbetsprogram. Styrelsens huvuduppgift var att övervaka all slags skildringar för allmänheten, t.ex. tidningar, tidskrifter, böcker, muntliga föredrag, etc. Syftet var att förebygga att skildringar till allmänheten angående det politiska och militäriska läget skulle figurera. Det var inte bara inhemska alster som de skulle övervaka. Skulle SIS finna något som kunde vara till skada för landets intresse och vara ett missbruk av tryckfriheten var de tvungna att anmäla det till justitieministern. Styrelsens huvuduppgift sköttes med hjälp av ”grå” och ”gröna” lappar till TT som i sin tur sände dem vidare till pressen. Vidare hade SIS hjälp av pressrådet och pressnämnden för att handskas med press som inte lydde rådande SIS-regler. 1945 avvecklades SIS.²²

1941 inrättas en pressnämnd och med denna åtgärd upplöstes pressrådet. Det var utrikesdepartementet som var överordnad myndighet och den som finansierade pressnämnden. Anledningen till detta var att det var utrikesledningen som behövde samråd när det gällde publiceringsfrågor. Pressnämnden hade en aktiv roll vid planeringen och själva starten av förhandsgranskning.²³ Att förmå pressen att idka självcensur var en av pressnämndens uppgifter. Det skulle hållas rättning i ledet med hjälp av erinran, offentliga eller mer diskreta varningar. För att detta skulle fungera skapade nämnden ”redaktionella anvisningar”.²⁴

1949 antogs en ny tryckfrihetsförordning med en ny struktur och språkligt moderniserad samt har tryckfriheten vidgats. Man har bl.a. utvidgat anonymitetsskyddet. Censur är ett tveeggat svärd enligt den utredning som var tillsatt av regeringen för att granska dåvarande tryckfrihetsförordning och därför har det inte varit ett erkänt medel att sätta in i

¹⁷ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 34

¹⁸ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 90

¹⁹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 89

²⁰ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 81 – 84

²¹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 109

²² N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 101 - 104

²³ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 113 - 115

²⁴ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 121 - 122

tryckfrihetsförordningen ens att användas vid krigstid eller krigshot. Vidare anser utredarna att kvarstadsbeläggande av skrift skall finnas kvar men skall följas av ett åtal som avgör riktigheten av beslutet. Transportförbudet är en orimlig bestämmelse enligt utredningen, förbudet förbjuder inte användandet av eget transportmedel. Innebörden blir ett onödigt fördyrande och försvårande av transporterna. Anonymitetsskyddet stärktes med ett förbud för myndigheter och allmänt organ att efterforska vem som skrivit en artikel och vem som lämnat uppgifter till författaren. Det finns dock vissa undantag t.ex. när det rör sig om rikets säkerhet. Fram till dagens datum har det inte hänt något revolutionerande på tryckfrihetsfronten. Dock har det tillkommit en ny förordning genom yttrandefrihetsgrundlagen som täcker den media som inte tryckfrihetsförordningen gör.²⁵

²⁵ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 191 - 194

3. TRYCKFRIHETSBROTT

3.1 BROTT MOT RIKETS SÄKERHET

Ett annat namn för brott mot rikets säkerhet är högmålsbrotten, de är nio stycken upptagna i tryckfrihetsförordningen (TF) 7:4. Det går att finna dessa brott i brottsbalkens 18, 19 och 22 kapitlen. Exempel på högmålsbrott är högförräderi, landsförräderi och landssvek samt uppror. Vid uppror krävs det att yttrandena innebär en fara för att lyckas. Tiden förändrar det som är straffbart, är det lugna tider så är propagandan för våldsamma och väpnade revolutioner inte straffbara. Dock skulle samma propaganda vara straffbart vid kaotiska och oroliga tider. Lyckas upproret kan det bli efterspel genom att det då blir ett tryckfrihetsbrott. Den som fälls för att misslett eller förrätt dem som verkar i krig för rikets försvar eller fört på avvägar till myteri, trolöshet eller modlöshet kan få långa fängelsestraff för landsförräderi respektive landssvek. Det går inte spekulera utanför rådande situation om vad som anses förräderi eller svek.²⁶

Obehörig befattning med hemlig uppgift, uppvigling, vårdslöshet med hemlig uppgift och spioneri klassas i fredstid och normala förhållanden som tryckfrihetsbrott. För att kunna dömas för spioneri idag krävs enligt TF att uppgifter som kan medföra men för riket röjts med avsikt att hjälpa främmande makt. Det är dock ett tryckfrihetsbrott att befordra, lämna eller röja uppgifter som klassats som hemliga oavsett det funnits någon avsikt att hjälpa en främmande makt eller inte.²⁷

3.2 BROTT MOT ALLMÄN ORDNING

Det finns fyra brott upptagna i TF 7:4 som t.ex. uppvigling, hets mot folkgrupp, olaga våldsskildringar och barnpornografi.²⁸ Uppvigling är bl.a. gärningar som riktar sig mot allmän ordning i mer påtaglig och yttre bemärkelse, t.ex. upplopp och störande av förrättning eller allmän sammankomst. Uppvigling är upptaget i BrB 16 kap., som utgår från ett relativt vidsträckt ordningsbegrepp. Ordningsbegreppet innefattar bitvis dels moralisk ordning och dels ”god tro” i samhällslivet. BrB 16:5 säger att den lagliga ordningen i samhället har ett direkt skyddsintresse. Med detta skall det förstås att uppmaning till brott, svikande av medborgerlig skyldighet respektive ohörsamhet mot myndighet är straffvärt i sig, som en samhällsmoralisk kränkning. Det skall inte behöva uppkomma någon yttre oordning som följd av uppmaningen.²⁹

Hets mot folkgrupp hör också till BrB 16 kap. om brott mot allmän ordning. Det yttre syftet med kriminaliseringen är att förebygga yttre oordning, som raskravaller och andra dylika oroligheter. Avsikten är inte att direkt skydda enskilda medlemmar ur etniska eller andra av bestämmelsen omfattade grupper.³⁰

3.3 BROTT MOT ENSKILD

Det finns två brott i denna grupp som innefattas av TF 7:4 och BrB 5 kapitel. Dessa är förtal och förolämpningar.³¹ Förtal kan bara vara sakuppgifter och inte rena värdeomdömen. För att avgöra om ett fördömande ord är förtal eller inte, måste ordet sättas in i dess sammanhang. De sakuppgifter som kan utgöra förtal är olika för olika människor. Varje upprepande av en uppgift som innebär förtal är ett nytt brott. Det är inte en självklar rätt för t.ex. en tidning att beskriva det förtal som en annan tidning gjort sig skyldig till. Det som är accepterat är allmänt

²⁶ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 204

²⁷ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 205

²⁸ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 204

²⁹ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 192

³⁰ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 207

³¹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 204

kända förhållanden som får diskuteras av massmedia och bevakning av förtalsprocesser.³² Ett litet antal personer kan förtalas som en grupp, men ett stort antal personer i gruppen kan inte förtalas. Det som accepterats som liten grupp, som kan förtalas, är när den uppgår till fem sex personer. I ett rättsfall har det ansetts att 20 personer är för mycket, det går inte i en sådan stor grupp utpeka vem som gjort vad.³³

Förolämpningar skall komplettera förtalsbestämmelsen, innebörden är när en person ”smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom att skymfligt beteende t.ex. att spotta på någon”. Förolämpningsregeln skall i första hand tillämpas på yttranden som i offentliga sammanhang riktas direkt från en person till en annan. Det är svårt att anmäla en tryckt skrift för förolämpning.³⁴

Det är ett gammalt och omdiskuterat juridiskt problem med frågan om vilka oförskämtheter eller nedsättande uppgifter som får spridas om en person. Vad är viktigast att skydda, människans personliga integritet eller den rena sanningen? Huvudregeln är att i främsta hand sätta människans personliga integritet men med ett betydelsefullt undantag bortse från denna personliga integritet i syfte att få till stånd en debatt eller kritisk journalistik. Vad huvudregeln säger är att varje människa inte skall kunna utsättas för missaktning. Det räcker inte att uppgifterna inte anses oförskämda eller nedsättande i sig själva utan man måste beräkna konsekvenserna för den drabbade individen med publicering av dessa uppgifter.³⁵

Förtal är straffritt om det var försvarligt på grund av omständigheterna och om de var sanna eller det fanns anledning att tro att de var sanna. Det finns enligt Axberger fem omständigheter som är försvarliga. Det första är när en människa hävdar sin rätt och inte ser någon annan väg än att publicera vissa uppgifter. Som exempel: Andersson har till myndigheten anmält om rådande missförhållanden och inget gjorts åt saken kan Andersson gå till pressen. Nästa omständighet är när en person frivilligt framträder offentligt. Man kan dock fortfarande bli ansvarig för förtal om man värderar eller kritiserar utanför dennes profession. Har personen uttalat sig om det frivilligt får denne räkna med att massmedia använder sig av uppgifterna. Den tredje är om det finns ett ”allmänintresse” att uppgifterna kommer ut. Med andra ord att medborgarna kan ha några mera påtagliga behov än nyfikenhet att uppgiften kommer ut. Maktpersoner får tåla lite mer än ”vanliga” människor. Förtroendevalda får t.ex. tåla att granskas för att se om de lever som de lär. Det krävs en annan bedömning vid avvägning av ”vanliga” människors personliga integritet och allmänintresset än hos maktmänniskor. Frågan om när avvikande beteenden har ett intresse utöver ett fåtal drabbades olycka kan bara besvaras från fall till fall. Personer som utsatts för förtal har rätt till ersättning för ekonomisk förlust och/eller psykisk skada. De har också en möjlighet att klaga hos pressombudsmannen eller Granskningsnämnden för radio och TV och få en viss upprättelse. En fjärde omständighet är då forskare lägger fram resultatet av sitt arbete. Det är i princip accepterat att sådan handling som ev. kränker en person kan publiceras utan att förtal uppstår då journalister rapporterar avhandlingen. Den sista omständigheten är när konstnärliga hänsyn kan åberopas. Detta är inte så relevant för journalister och frågorna är komplicerade.³⁶

Om uppgifterna är sanna eller det finns goda skäl att anta att de är sanna kan det vara befogat att lämna ut ärekränkande uppgifter. Alla relevanta faktorer skall vägas in om man finner i

³² A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 144 - 145

³³ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 147 - 148

³⁴ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 149

³⁵ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 141

³⁶ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 144

efterhand att uppgifterna var oriktiga. Ju mer kränkande en uppgift är och ju allvarigare beskyllningarna är desto starkare kontrollkrav gäller för den ansvarige utgivaren angående sanningshalten i uppgiften. Är det bara en liten detalj i den stora helheten som är felaktig kan skribent eller utgivare gå fria. Publicering av mer eller mindre vilda rykten om kända personer som är kränkande anses nästan alltid som förtal. Enda gången en utgivare kan gå fri är när denne försöker tillbakavisa ett rykte som florerar.³⁷

Ärekränkande uppgifter av en avliden person anses också som förtal. Den avlidna har rätt till "frid" även efter sin död, och det är viktigt att de anhöriga skyddas. Det är också enbart de anhöriga som kan föra den avlidnes talan i domstol. Avliden utan anhörig kan förtalats utan att några repressalier utlöses för den ansvarige utgivaren. Fallet skall bedömas som om den avlidne var i livet.³⁸

Ärekränkande uppgifter kan lämnas genom att visa eller publicera en bild, men vanligen sker utlämnandet av uppgiften genom tal och skrift. Den ärekränkande uppgiften får, lämnad i en bild, ett fotografi eller fotomontage eller liknande, den innebörd angående den drabbade som själva framställningssättet förmedlar (se NJA 1992 s. 594). Det är tillräckligt att det funnits en risk för att den drabbade att denne bli utsatt för andras missaktning genom publicering av ärekränkande handlingar för att förtalsansvar skall föreligga. Skulle det vara försvarligt att lämna uppgift i saken och visas det att uppgiften var sann eller att uppgiftslämnaren hade skälig grund för uppgiften är det inte straffbart med förtal i tryckt skrift. I NJA 1994 s. 637 har HD dömt ansvarig utgivare för Svenska Hustler för förtal och grovt förtal till 100 dagsböter om 150 kronor och att solidariskt med Tre-Mag Sweden Aktiebolag betala ett skadestånd på 700 000 kr jämte ränta till sju kända målsägande. Domstolen fann att fotomontaget på dessa kända personer hade som syfte att utsätta målsägandena för andras missaktning. Det fanns inget försvarligt som gav ansvarige utgivaren någon straffrihet genom intressekollision. Omfånget av exemplar på marknaden har motiverat det höga skadeståndet för att förhindra att fortsatt verksamhet med fotomontage skall förekomma.³⁹

³⁷ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 148

³⁸ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 149

³⁹ NJA 1994 s. 637

4. LAGSTIFTNING

4.1 REGERINGSFORMEN

I första kapitlet står det att ”folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning” och i andra kapitlet räknas det upp en rad grundläggande fri- och rättigheter t.ex. yttrandefrihet och informationsfrihet. Yttrandefrihet är att i vilken form som helst kunna uttrycka tankar, åsikter och känslor. Informationsfrihet är att ha en rättighet att skaffa ”upplysningar” och att ta del av andras yttranden. Detta skydd gäller emot allmänheten och enbart i vissa situationer mot enskild medborgare. Det är enbart vid förtal och förolämpningar som grundlagen skyddar enskild. Skulle en enskild t.ex. hindra en annan från att yttra sig kan man bara komma åt honom genom vanlig lag. Polisen är skyldig att skydda den som vill yttra sig men gör det bara om man kan hänvisa till brottsbalkens förbud mot misshandel eller olaga hot.⁴⁰

I andra kapitlet finns det uppräknat de tillåtna inskränkningar som finns för yttrandefrihet och informationsfrihet. Man får inskränka yttrande- och informationsfriheten i syfte att skydda rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. En vanlig lag kan begränsa yttrande- och informationsfriheten. Därför har regeringsformens regel ingen grundlagsstatus i praktiken. Med andra ord säkras den inte folkets möjlighet att fritt kunna yttra sig eller införskaffa upplysningar.⁴¹

4.2 TRYCKFRIHETSFÖRORDNINGEN

Förordningen anger när staten får ingripa mot yttranden i tryckt skrift.

Tryckfrihetsförordningen (TF) kom att fungera som ett yttrandefrihetens paraply, makthavarna såg inte någon idé att förbjuda eller censurera andra sorters yttrande då de ändå i slutändan kan hamna i tryckt skrift. Förordningen innebär i praktiken att yttrandefriheten är större för massmedia i tryckt skrift.⁴²

Avsikten med TF är att garantera ”ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning”. TF 1:1 ger medborgarna rätt att ”yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst”. I denna paragraf ligger journalisternas meddelar- och anskaffarfriheter. De resterande paragraferna i första kapitlet ägnas åt att definiera viktiga begrepp samt innehåller bestämmelser hur lagen skall tillämpas. Instruktionerna för domare och juryn finns i TF 1:4. Censurförbudet finns i första kapitlet, vilket innebär att det är förbjudet att förhandsgranska tryckta skrifter samt att alla statliga åtgärder som hindrar eller försvårar framställning eller utgivning är förbjudna. 1999 års grundlagsändring gjorde ett undantag från censurförbudet när det gäller barnpornografi. Detta undantag innebär att TF eller yttrandefrihetsgrundlagen, YGL, inte kan användas vid frågor angående barnpornografi.⁴³

Enligt TF 1:7 är periodisk skrift lika med tidning, tidskrift eller annan sådan tryckt skrift som enligt utgivningsplanen är avsedd att under bestämd tid utges med minst fyra utkommande nummer eller häften på särskilda tider årligen. Det krävs ett utgivningsbevis för att trycka en skrift enligt TF 5:5. Huvudregeln i TF 5:2 är att det skall vara en svensk medborgare som är utgivare, dock får han vara utländsk om denne bor i Sverige. Vidare får inte utgivaren vara minderårig eller i konkurstillstånd. Utgivaren kan med skriftens ägares godkännande utse en ställföreträdare som skall uppfylla samma villkor som utgivaren enligt TF 5:9. Överföring av

⁴⁰ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 18

⁴¹ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 18

⁴² A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 19

⁴³ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 20 - 21

ansvar kan ske när som helst, det finns inga formkrav hur det skall gå till. Det skall dock enligt TF 5:11 anges att ställföreträdaren är ansvarig och underlåter man det kan böter utdömas enligt TF 5:14. Det är ett brott att utge både utgivare och ställföreträdare men ställföreträdaren blir likväl ansvarig enligt TF 8:1. När utgivarens uppdrag upphör, upphör också ställföreträdarens uppgift. All inskränkning av utgivarens befogenheter är utan verkan och utgivarens uppdrag är att utöva tillsyn över tidningens utgivning samt bestämma över dess innehåll så att inget införs mot dennes vilja. Utgivaren har strikt ansvar för skriftens innehåll (TF 5:3). Det förekommer en doluspresumtion, dvs. det presumeras att den kränkande uppgiften införts med utgivarens vetskap och vilja (TF 8:12).⁴⁴

Justitiekanslern skall övervaka att tryckfriheten inte överskrids och är ensam åklagare i mål om tryckfrihetsbrott. Preskriptionstiden är sex månader från utgivningsdagen för periodisk skrift, detta går att utläsa i TF 9 kap.⁴⁵

4.3 YTTRANDEFRIHETSGRUNDLAGEN

Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) säger när staten får ingripa mot yttranden i radio, tv m.fl.⁴⁶ YGL skall säkra yttrandefriheten i en rad medier vid sidan av den tryckta skriften. Några viktiga principer i TF har överförts till YGL, men i andra avseenden är TF en starkare skyddslag. Det förekommer fler inskränkningar i yttrandefriheten och större möjligheter till statliga ingrepp i YGL. Definitioner och grundläggande bestämmelser finns i första kapitlet. Det finns tre kategorier som används i lagtexten, dessa är radioprogram, film och ljudupptagningar. Med radioprogram menas även yttranden via bl.a. TV och fax. Med film avses lagrade rörliga bilder oavsett teknik, t.ex. video, CD och DVD. Ljudupptagning innebär lagrat ljud, t.ex. grammofonskiva, kassetband, CD. Videofilmens ljud tillhör dock kategorin film och inte kategorin ljudupptagning. Alla medier som fyller samma funktion som tryckt skrift tar lagen sikte på. Tre krav skall vara uppfyllda för att yttranden i de nya medierna anses vara grundlagsskyddade. Dessa tre krav är:

1. yttrandena skall ha ett samlat ursprung
2. de skall ha en fixerad form så att de kan sparas/dokumenteras och
3. de skall vara avsedda att tas emot av allmänheten med något slags tekniskt hjälpmedel.⁴⁷

De som vill kan sprida sin journalistik genom t.ex. fax eller Internet – enligt TF 1:7 som säger att samma tryckt skrift kan spridas genom fax eller Internet – men deras position är osäkrare. Att sprida yttranden i elektronisk form är inte samma som att sprida ”tryckt skrift” i grundlagens mening. Man kan inte heller få något utgivningsbevis för periodisk skrift inom kommunikationsnät för datorer. Ett visst skydd ges dock av YGL för journalistik spridd enbart via kommunikationsnät för datorer. Yttranden som får skydd skall härröra från något slags redaktion och de skall komma ut någorlunda regelbundet och mottagaren skall inte kunna påverka innehållet. YGL 1:6 säger att det finns en möjlighet att genom vanlig lag att undanta grundlagsskydd för sådana sändningar genom tråd som ”inte är avsedda att tas emot av någon större allmänhet”.⁴⁸

Här finns inskränkningar och förbehåll som inte har någon motsvarighet i TF, men som ansetts nödvändiga av tekniska och juridiska skäl, samt skäl som i brist på bättre får kallas folkuppfostrande. YGL 3:1 säger att varje medborgare och svensk juridisk person har rätt att

⁴⁴ T Cars och P Danonsky, *Pressen inför rätta*, s. 11 - 14

⁴⁵ T Cars och P Danonsky, *Pressen inför rätta*, s. 17

⁴⁶ A R Olsson, *Yttrandefrihet och tryckfrihet*, s. 19

⁴⁷ A R Olsson, *Yttrandefrihet och tryckfrihet*, s. 23

⁴⁸ A R Olsson, *Yttrandefrihet och tryckfrihet*, s. 24

sända radio/TV-program via tråd. Denna paragraf är en motsvarighet till TF:s etableringsfrihet. Regeln ger riksdagen möjlighet att lagstifta om ingripande mot trådsändningar som domineras av våld, porr och hets mot folkgrupp. Ett förbud om att fortsätta sändningar med innehåll av våld, porr och hets mot folkgrupp med stöd av denna regel kan gälla högst ett år. Etersändningar är ofta begränsade när det gäller att sprida yttranden och det beror på att det inte finns hur många kanaler som helst. En verklig etableringsfrihet inom radio och TV riskerar att leda till en maktkoncentration av sällan skådat slag. De som är ekonomiskt starkast kontrollerar massmedia och därmed politiken. YGL 3:2 säger att det allmänna skall eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sätt som leder till vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet. Regeln ger utrymme för Radio- och TV-lagen och annan statlig påverkan av innehållet i etersändningar. YGL 1:3 tillåter förhandscensur för vanlig film som skall visas offentligt.⁴⁹

4.4 SEKRETESSLAGEN

Sekretesslagen (SL) är kopplad till TF 2 kapitel, vilket gör att den är tillämplig på alla ställen där det finns allmänna handlingar. Lagen gäller för myndighetsanställda samt personer med tjänsteplikt i myndighetsliknande uppgifter. Den gäller även för personer som blivit förtroendevalda som kan utöva inverkan på myndigheter. Reglerna utgår från myndigheters ärenden och verksamhet, det kan då bli hemligstämplat i en myndighet men inte i en annan, t.ex. en patients blindtarmsoperation är hemligstämplad på ett sjukhus, men i en domstol blir den offentlig vid tvist. Anledningen är att behov av insyn och demokratisk kontroll av en myndighet är olika starka. Att t.ex. polisutredningar, åklagares beslut och domar blir offentliga beror på att rättsäkerheten kräver det och då får brottslingars, brottsoffers och vittnens intresse av skydd för sin integritet oftast ge vika. Det finns dock inget behov för medborgarna att läsa andras sjukjournaler och därför slår integritetsskyddet igenom.⁵⁰

Sekretess kan flyttas med uppgifter som lämnas över myndighetsgränserna och där finns också regler som är lika hos alla myndigheter. Men de flesta sekretessregler som finns gäller för olika myndigheter. Tjänstemän på t.ex. en arbetsförmedling har sina sekretessregler och kan inte åberopa bestämmelser som gäller i polisens verksamhet.⁵¹

Alla uppgifter som kan orsaka ”men” eller skada för en enskild vid offentliggörande skall hemlighållas. Vad som syftas med skada är ekonomisk förlust och men syftar på personligt obehag eller en kombination av ekonomisk förlust och personligt obehag. Vid de områden som offentlighetsintresset är särskilt starkt krävs det att uppgifterna orsakar ”avsevärd skada” eller ”allvarliga men” enligt SL 9:20. ”Men-bedömningen” skall ske från den drabbades utgångspunkt och myndigheten skall då utgå från ”gängse värderingar i samhället”. En tjänsteman som skall bedöma om sekretess skall dels kunna leva sig in i den drabbades situation dels ha insikt i ”gängse värderingar”. Godtycke kan förekomma och det ”men” som åberopas skall ha mer substans än det rent subjektiva/känslomässiga.⁵²

Det krävs att uppgifterna hänför sig till en viss person för att kunna hemlighållas. Det går inte att hemlighålla uppgifter som hänför till en grupp människor som t.ex. pingstvännen, vänsterhänta eller tyskar. Sekretessen skyddar inte bara den individ som berörs utan också

⁴⁹ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 25 - 29

⁵⁰ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 84 - 85

⁵¹ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 85

⁵² A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 86

dennes närstående. Även uppgifter om en avliden skyddar de närstående. Man kan nämligen dömas till förtal av avliden enligt TF 7:4.⁵³

Lagen är uppdelad på två dimensioner: rakt skaderekvisit och omvänt skaderekvisit. Med rakt skaderekvisit menas att offentligheten är huvudregeln och sekretess är undantaget. Vice versa gäller för omvänt skaderekvisit. De flesta reglerna i SL är byggda på rakt skaderekvisit. Framstår inte uppgifterna som skadliga för den enskilde personen skall tjänstemannen lämna ut de uppgifter som förfrågan gäller. Dock skall denne vid misstankar om att förfrågaren har onda avsikter med uppgiften neka till utlämnandet enligt SL 7:11. Det omvända skaderekvisitet innebär att uppgifter kan i mycket sällsynta fall lämnas ut om mottagaren identifierar sig och då är uppgifterna också anknutna till förbehåll.⁵⁴ Journalister har inte absolut rättighet att få sekretessbelagda uppgifter med förbehåll. Efter att godtagit ett förbehållsvillkor står de under samma tystnadsplikt som myndigheten gör. Bryter de tystnadsplikten riskerar de att fällas för brott och få upp till ett års fängelse enligt BrB 20:3.⁵⁵

Sekretessregler som saknar skaderekvisit innebär att uppgifter som faller inom denna kategori aldrig skall utlämnas. De är hemligstämplade och skall vara så. Denna sekretess är till för t.ex. för personal i myndigheternas telefonväxel. Även ett flertal uppgifter från skatteväsendet är belagda med sådan sekretess.⁵⁶

Huvudreglerna för sekretessens tidsbegränsning är beträffande personers enskilda förhållande 50 – 70 år, beträffande enskildas eller myndigheters ekonomiska intressen är det max 20 år. I fråga om uppgifter om rikets förhållande och om totalförsvaret är maxtiden 40 år. Uppgifter hos allmänna advokatbyråer och vissa uppgifter om försvaret är undantagna från huvudreglerna. Försvarsuppgifterna kan regeringen ålägga en tidsbegränsning på obestämd tid.⁵⁷

4.5 BROTTSBALKEN

Utgångspunkten för svensk rätt att allt är tillåtet som inte är förbjudet. Rätten att ta fram material för publicering är skyddad med två undantag. Dels är det förbjudet att ta fram material som berör frågor om rikets säkerhet, att bara ta fram materialet anses som spioneri. Dels är det förbjudet att skaffa sig materialet på förbjuden väg. Med andra ord så får man inte bryta sig in för att stjäla/titta på handlingar eller hota någon för att få tillgång till dem. En journalist särbehandlas inte och brottsbalken, BrB, är detsamma för denne som en annan. Skulle journalisten förskaffa sitt underlag på brottsligt sätt skall materialet tas hand av polis. Journalisten får inte behålla materialet om han grips innan han hunnit publicera det. Skulle han hinna publicera det är det skyddat av yttrandefriheten, men han är likväl straffansvarig för sina brottsliga handlingar.⁵⁸

Ärekränkingsbestämmelserna hör inte till de mest centrala i vår strafflag och de tillämpas sällan. De påföljder och skadestånd som utmäts när de tillämpas visar att rättsordningen inte ser så allvarligt på brotten. Det är moralregler som avgör vad som är rätt och riktigt på detta område och inte rättsregler. Frågan om ärekränkingsbrottets utformning har varit omstridd både vid gamla strafflagens och nya brottbalkens tillkomst. Vid nya brottbalken hade man

⁵³ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 86 - 87

⁵⁴ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 88

⁵⁵ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 90

⁵⁶ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 88

⁵⁷ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 91

⁵⁸ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 97 - 98

svårigheter att komma till rätta med ärekränkingsbestämmelserna vid strafflagsreformen. Det förekom meningskiljaktigheter i synen på ärekränkingsbrottets natur, dvs. dess skyddsobjekt och funktion.⁵⁹

Lagstiftningen om brott mot person avser bl.a. skydda en persons ära. Begreppet ära innefattar dels den aktning, det anseende som en person åtnjuter bland sina medmänniskor, hans ”goda namn och rykte” (objektivt) och dels dennes egen känsla av att vara sådan aktad och ansedd person (subjektivt). Kränkningar av objektiv ära brukar kallas förtal och kränkningar av subjektiv ära brukar kallas förolämpningar. Sådana beskyllningar om brott eller annan gärning eller sådana uppgifter om faktiska omständigheter som meddelas till någon annan än den angripne och som syftar till att nedsätta dennes anseende inom omgivningen anses vara förtal. Smädliga yttranden eller skymfliga beteenden mot någon i ord eller handling avser i första hand förolämpningar.⁶⁰

Enligt äldre lag kunde ärekränkingsbrott enbart rikta sig mot enskild person. Skulle ärekränkning riktas mot en juridisk person eller en kollektiv enhet av annat slag kunde talan för ansvar enbart föras av någon enskild person inom kollektivet. Ärekränkning mot avliden person var inte heller straffbar. BrB har sedan dess utvidgats till att gälla förtal, förolämpning och förtal av avliden. Särskilda överväganden med beaktande bl.a. av det speciella ansvarighetssystemet som upprätthålls enligt TF och YGL krävs vid ärekränkning i tryck och annan media.⁶¹

Huvudregeln i BrB 5:1 1 st. kompletteras av 2 st. stadgande om yttrandefrihet vid intressekollisioner och andra privilegierade situationer. Till detta tillkommer BrB 5:2 med en strängare straffskala för grovt förtal. Straff för förtal skall utdömas om någon utpekar en annan person såsom brottsling eller annars lämnar uppgift som har till syfte att utsätta denne för andras missaktningar. Dock finns det ett undantag i 2 st. samma paragraf angående fallet där uppgiftslämnaren är skyldig att uttala sig eller om det annars med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och denne visar att uppgiften var sann eller denne hade skälig grund för den. Den brottsliga gärningen vid förtal består av att någon lämnar uppgifter som har till syfte att den drabbade utsätts för andras missaktning. T.ex. att utpeka någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt. Det skall vara fråga om sådana uppgifter som kan dra med sig andras missaktning. Det är tillräckligt att beskyllningen är ägnad att utsätta den beskyllde för andras missaktning. Alltså behövs det inte någon bevisning att beskyllningen faktiskt medför sådan verkan.⁶²

Brottet består av att 1) om en människa 2) till annan än denna lämna 3) en uppgift 4) av nedsättande beskaffenhet. Förtal måste rikta sig mot en människa och uppgiften skall gälla en levande person. Ärekränkning avser uttalanden som riktar sig mot någon viss person. De ärekränkande uppgifterna måste lämnas till annan än den beskyllde. Detta är de objektiva förutsättningarna. Det är tillräckligt att tredje person är närvarande när uppgiftslämnaren uttalar sig för att ett förtalsansvar föreligger. Det går inte att döma någon till förolämpning om förtal förekommit. Så fort en uppgift kommit till tredje mans kännedom är brottet fullbordat. Dock är det inte förtal om två personer samtalar om ett rykte båda känner till. Det är den

⁵⁹ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 216 - 217

⁶⁰ L Holmqvist, M Leijonhufvud, P-O Träskman, S Wennberg, Brottsbalken – en kommentar del 1, s. 231

⁶¹ L Holmqvist, M Leijonhufvud, P-O Träskman, S Wennberg, Brottsbalken – en kommentar del 1, s. 236

⁶² L Holmqvist, M Leijonhufvud, P-O Träskman, S Wennberg, Brottsbalken – en kommentar del 1, s. 237

ärekränkande uppgiftens innehåll som har avgörande betydelse och inte hur sättet skett vid utlämnandet.⁶³

Om ett förtal skall bedömas som grovt krävs att den ärekränkande uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada. Är det uppenbart att gärningsmannen insåg att den lämnade uppgiften var osann eller ogrundad eller hans motiv var att skada den förtalade, bör brottet bedömas som grovt såvitt den skada som var att befara inte framstod som alltför ringa. Över ett förtalsbrott genom att införa osann uppgift i periodisk skrift skall anses som grovt, bör bedömas med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter.

⁶³ L Holmqvist, M Leijonhufvud, P-O Träskman, S Wennberg, Brottsbalken – en kommentar del 1, s 237 - 238

5. PRINCIPER

5.1 OFFENTLIGHETSPRINCIPEN

En tryck- och yttrandefrihet som garanterar insyn i myndigheternas arbete är en förutsättning för verklig fri åsiktsbildning. Offentligheten gör det möjligt för allmänheten att kontrollera hur statliga och kommunala myndigheter och deras folkvalda sköter sig. Huvudprincipen enligt TF 2:1 är att alla allmänna handlingar är offentliga. Vissa delar kan hemligstämplas om de faller inom rådande bestämmelser om sekretess enligt TF 2:2. En enskild kan alltid få rättslig prövning av domstol för nekad uppgiftsutlämning av allmän handling enligt TF 2:15.⁶⁴ Överklagandet skall ske till den myndighet som fattade beslutet att neka uppgiftsutlämnandet. Detta ger myndigheten en möjlighet att ändra sitt beslut självmant. Anser myndigheten att beslutet är rätt har den en skyldighet att vidarebefordra besvärsskrivelse och relevanta handlingar till domstol eller annan överinstans.⁶⁵

Det finns sju olika intressen som kan motivera till att uppgifter sekretessbeläggs enligt TF 2:2. Dessa intressen är: frågor som rör rikets säkerhet eller förhållande till annan statsmakt/mellanfolklig organisation, frågor som rör rikets centrala finans-, penning- eller valutapolitik, frågor som rör myndigheters inspektions-, kontroll- eller annan tillsynsverksamhet, frågor som rör intresset för att förebygga eller ingripa mot brott, frågor som rör det allmännas ekonomiska intresse, frågor som rör skyddet för enskilds personliga och ekonomiska förhållande och till sist frågor som rör intresset att bevara djur- eller växtart. Vilka uppgifter som verkligen är sekretessbelagda framgår av sekretesslagen. Riksdagen kan utvidga sekretesslagen genom att besluta att en viss uppgift skall vara sekretessbelagd, förutsatt att den är inom de sju punkterna i TF 2:2.⁶⁶

Från 1995 är alla handlingar som kommer till eller avsänds från svenska myndigheter offentliga så länge de inte sekretessbelagts. Sekretessen får endast användas om det kan störa Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skada landet om uppgiften röjs. Vad som kan anses vara störning eller skada anges av direktiv från regeringen till myndigheterna och av de signaler som de själva sänder ut genom sitt agerande.⁶⁷

TF 2:3-11 anger definitioner om vad som räknas som allmän handling. Dessa definitioner är viktiga och avgörande, de bestämmer värdet av handlingsoffentligheten. TF 2:3 anger att offentligheten skall tillämpas på alla medier för lagring av information. Tillgängligheten är det avgörande. En handling som förvaras hos en myndighet anses som allmän handling. De uppgifter som finns lagrade i datorn på en myndighet är allmän om de är tillgängliga för allmänheten. Med andra ord så är de uppgifter eller information som en myndighetsperson enkelt kan ta fram ur sitt datorsystem allmänna handlingar. Journalister har rätt att läsa handlingar som myndigheten inte har sett eller tänkt på, s.k. ”potentiella handlingar”. Huvudregeln är att alla handlingar som inkommer till en myndighet räknas som allmän handling, TF 2:6. Det finns undantag till huvudregeln. Tävlingsbidrag blir inte öppnade förrän den dag tävlingen går ut och blir först offentlig handling när de öppnas. Ett annat undantag är s.k. mellanprodukter, myndigheter skickar handlingar emellan sig utan att offentlighetsprincipen skall tillämpas. Mellanprodukter är uppdelade i två typfall: dels när handlingen skickas iväg för ren faktakontroll, dels när en myndighet upptäcker att de inte har tillräcklig kompetens och behöver rådfråga/konsultera någon utomstående. Ett tredje undantag är då

⁶⁴ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 218

⁶⁵ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 71 - 72

⁶⁶ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 50

⁶⁷ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 219

myndighet har skickat iväg handlingar för att förvara, kopiera eller behandla dem, räknas inte som allmänna handlingar när de återkommer till myndigheten.⁶⁸

5.2 PRINCIPEN OM DUBBEL KRIMINALISERING

En handling måste vara straffbelagd i både grundlag och vanlig lag för att den skall vara åtalbar. Det krävs att båda lagarna ändras – det krävs då grundlagsbeslut – för att en utvidgning av det straffbara. Dock kan riksdagen med ett enkelt beslut minska de straffbara handlingarna genom att ändra en vanlig lag. Syftet med dubbel kriminalisering är att säkra yttrandefriheten mot snabb inskränkning men inte mot snabb utvidgning.⁶⁹ TF 1:3 kräver stöd för bestraffning av yttrande i tryckt skrift. Vore TF en egen strafflag skulle dess grundlagsställning motverka både ingrepp i tryckfriheten och avkriminalisering till gagn för densamma. När det gäller straff och påföljder för tryckfrihetsbrott hänvisar TF 7:6 generellt till allmän lag. Innebörden blir att BrB:s straffskalor och övriga regler om straff och påföljder skall tillämpas.⁷⁰

Den dubbla kriminaliseringens princip innebär att man vid tillämpning av TF 7:4 och 5 har att beakta även reglerna i allmän lag. Tolkningen kommer med detta att karakteriseras av en växelverkan. Det straffbara området är liktydigt med minsta gemensamma nämnaren i förhållandet mellan TF och BrB.⁷¹ Det finns undantag från principen, vid krigstid eller risk för krig, kan riksdagen med ett enkelt beslut utvidga straffbara området inom tryckfrihetsområdet med hänsyn till ”spioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift och vårdslöshet med hemlig uppgift”.⁷²

5.3 ANSKAFFARRÄTTEN OCH MEDDELARSKYDDET

TF 1:1 ger meddelaren rätt att lämna sekretessbelagd information utan att denne kan bli straffad för det. Detta kan han göra helt öppet eller genom anonymitetsskydd i TF 3:1. Meddelarskyddet hör intimt ihop med ensamansvaret för utgivare och med anonymitetsskyddet. TF 8 kapitel anger den kedja av ansvariga för skrifter som inte är en periodisk skrift. I första hand är det författaren som är ansvarig, vill denne vara anonym blir det utgivaren som blir ansvarig. I sista hand blir tryckaren ansvarig, då det inte finns någon utsedd utgivare eller förläggare. Man kan dock enbart göra en enda person ansvarig.⁷³

TF 3:4 säger att det är förbjudet för en myndighet att efterforska en meddelares identitet med undantag av kvalificerat hemliga uppgifter (uppräknas i 16 kap. sekretesslagen) som läckt ut. Offentliga sektorn måste ta hänsyn till sekretesslagen för vad den får meddela. I den privata sektorn gäller inte sekretesslagen, men här råder tystnadsplikt som regleras i andra lagar, t.ex. för präster, läkare och psykologer. Denna tystnadsplikt kan vara mycket sträng. En präst har inte meddelarfrihet för något han fått höra i förtroende av en församlingsmedlem t.ex. Inom den privata sektorn finns inget förbud mot att forska efter en meddelares identitet.⁷⁴

TF 3:3 anger att det är tystnadsplikt för journalister om meddelare, dvs. det förbjuder alla som medverkar till tryckt skrifs produktion att avslöja meddelaren. Det finns dock fem undantag från denna tystnadsplikt för journalister och medverkande. Det första undantaget är då

⁶⁸ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 50 - 59

⁶⁹ N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 206

⁷⁰ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 163

⁷¹ H-G Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 164

⁷² N Funcke, Tryckfriheten under tryck, s. 206

⁷³ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 32

⁷⁴ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 36

meddelaren går med på att namnges. Det måste då finnas en överenskommelse mellan journalisten och meddelaren. Enbart makthavare får namnges om de inte säger något annat. Det andra undantaget är då man i tryckfrihetsmål prövar om det är rätt person som utger sig som verklig författaren till en icke periodisk skrift. Tystnadsplikten gäller inte denna fråga om den verkliga författaren för de personer som vet vem det är. Detta kan ställa personen i en svår valsituation, antingen att avslöja eller begå lagbrott genom att vägra vittna. Det tredje undantaget är när källan gjort sig skyldig till brott mot rikets säkerhet enligt TF 7:3. Anonymitetsskyddet gäller inte vid högförräderi, spioneri etc. och detta kan tvinga journalisten att ta svåra beslut. Alla är skyldiga att meddela polisen när de vet att allvarigare brott har begåtts eller skall begås. Journalisten måste överväga vilket som är viktigast: denna skyldighet eller tystnadsplikten inte bara den föreskriva i TF utan också den självpåtaga att skydda sina källor. Det fjärde undantaget gäller då en journalist skall vittna i tryckfrihetsmål där källan lämnat ut allmänna handlingar med sekretessbelagda uppgifter eller brutit mot kvalificerad tystnadsplikt. Journalisten är då skyldig att utlämna om det var denne som lämnat uppgifterna. Det sista undantaget är när det anses i tvistemål vara av synnerlig vikt att källan röjs. Det är både när journalisten är vittne och när han är part i målet. I brottmål t.ex. kan meddelarskyddet ställas mot vittnesplikten. Dock har meddelarskyddet tolkningsföreträde, så det krävs att det inte går att bevisa brottet på annat sätt än genom vittnesplikten.⁷⁵

När meddelaren begått ett brott mot t.ex. kvalificerad hemlighetsstämpling får denne efterforskas och straffas. Journalist som med anledning till sådana uppgifter skriver en artikel, med avsikt att publicera, som är skadlig för rikets säkerhet har också begått ett brott och kan straffas. Det är inte bara författaren och meddelaren som kan straffas utan alla som ”medverkat” till att artikeln utges kan straffas. Normalt går journalister och ansvarig utgivare fria när meddelaren har lämnat ut handlingar som strider mot sekretesslagen. Skribenten kan dessutom publicera artikeln utan att påföljder kan göras gällande. För att skribent och ansvarig utgivare skall bli straffansvariga skulle det krävas att uppgifterna har väsentlig betydelse för rikets säkerhet.⁷⁶

⁷⁵ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 42

⁷⁶ A R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet, s. 41

6. SEDER OCH ETIK

6.1 GOD PUBLICISTISK SED

Publicistklubben (PK) representerar press, radio och television i deras strävande efter etik och kultur. De har främst bidragit med etiska frågor däribland publiceringsregler. Deras publiceringsregler har de äldsta anorna och de har återopats av opinionsnämnden. Vidare så är de regler för god publicistisk sed. Syftet är ”att hindra tillkomsten av oriktiga eller genom sin ofullständighet skadande meddelanden” samt vara ”till skydd för den enskilde mot onödigt lidande”. Det är viktigt att upprätthålla förtroendet för pressen och att värna om journalisternas anseende enligt publiceringsreglerna.⁷⁷ PK:s årsböcker (samt Svenska Tidningsutgivareföreningens tidning ”Pressens tidning” och Svenska Journalistförbundets tidning ”Journalisten”) är viktiga att läsa för att kunna följa utvecklingen av det pressetiska området.⁷⁸

Reglerna är inte uttömmande och en viktig begränsning ligger i att de främst avser det tryckta ordet och i huvudsak lämnar det praktiska journalistarbetet i övrigt utanför. Dock finns det undantag när det gäller sättet att anskaffa sig informationen. För att kunna förstå PK-reglerna, som inte är någon lagtext, behöver man känna till bakgrunden av deras utformning.⁷⁹ PK grundades 1874 och var som nu en ideell sammanslutning. De första reglerna enades man om 1923. PK-reglerna tog sikte på den tidens kriminaljournalistik men har vidgats successivt till dagens regler som gäller press, radio och television. Pressens samarbetsnämnd står bakom dagens spelregler, nämnden är ett gemensamt organ för Svenska Journalistförbundet (SJF), Tidningsutgivarna (TU) och PK. Pressens opinionsnämnd (PON) startades 1916 och fick dagens institutionella verksamhet 1970. Den handlägger numera runt tre till fyrahundra fall per år. 1970, samma år som dagens opinionsnämnd tog form, tillsattes också den allmänna pressombudsmannen. Genom frivillig självsanering ansåg pressen sig ha avstyrat en tryckfrihetsbegränsande lagstiftning. Dagens system består av tre delar: publiceringsreglerna, Allmänhetens Pressombudsman (PO) och Pressens opinionsnämnd.⁸⁰

Tidningsutgivareföreningen har utkommit med textreklamreglerna. Textreklamreglerna säger att ”syftet med en tidnings eller tidskrifts redaktionella innehåll är att informera, kommentera och underhålla” och att ”detta innehåll skall vara resultatet av uteslutande redaktionella initiativ och bedömningar”. Redaktionerna måste ständigt slå vakt om sin skyldighet att själva bestämma över tidningens redaktionella mål för att allmänhetens förtroende för pressens nyhetsförmedlande och informerande verksamhet skall kunnas upprätthållas. Redaktionerna måste i varje enskilt fall att bedöma publiceringsvärdet hos texter och bilder som är avsedda för redaktionell publicering. All anskaffning som inte har redaktionella anspråk på nyhets- eller informationsvärde skall därför avvisas.⁸¹

Svenska Journalistförbundet har en yrkeskodex som skiljer sig från PK-reglerna. SJF-reglerna vänder sig till medlemmarna, dvs. arbetstagare i tidningsföretagen. Därför måste anställningsförhållandet mellan tidningarna och deras medarbetare beaktas. Att tillämpa SJF:s regler i det enskilda fallet kan hindras av arbetsgivaren eller innefatta avtalsbrott (om arbetstagaren handlar mot arbetsgivarens vilja). SJF är medvetet om problemet och det gör inte att SJF yrkeskodex blir svag utan tvärtom. Det kan bli en facklig fråga vid tvist mellan arbetsgivare och arbetstagare om reglernas efterlevnad. Skulle arbetstagare bryta mot

⁷⁷ F Sterzel, God publicistisk sed, s. 12 - 14

⁷⁸ F Sterzel, God publicistisk sed, s. 13

⁷⁹ F Sterzel, God publicistisk sed, s. 14

⁸⁰ H-F Axberger, Pressetik, s. 56 - 57

⁸¹ F Sterzel, God publicistisk sed, s. 16 - 17

yrkeskodexen så riskerar de bli uteslutna ur förbundet. Yrkeskodexen innehåller regler om hur nyhetsanskaffning skall gå till. De säger att en yttersta försiktighet måste råda då det gäller ovana intervjuobjekt. En hård intervjustil kan innebära ett övergrepp mot den som har ringa eller ingen vana att yttra sig offentligt. Intervjuaren skall alltid försöka tillmötesgå rimliga önskemål om att få kontrollera de uttalanden som återges och löften om manusgranskning skall hållas. Speciellt vid olyckor och brott skall hänsyn visas vid fotografering och annan bildanskaffning vid publiceringen.⁸²

SJFs yrkeskodex uppmanar att fästa avseende vid journalistavtalets bestämmelse om förödmjukande uppdrag. Kollektivavtalet innebär att arbetsgivarna förbundet sig att inte ålägga sina medarbetare sådana uppgifter. SJF har i yrkeskodexen definierat förödmjukande uppdrag som "...är bl.a. sådana som uppenbart strider mot andan i journalistavtalet, SJFs kodex, PK-reglerna och textreklamreglerna".⁸³

Olle Stenholm, pressombudsman, har i FLS-Aktuellt 030601 skrivit om etik för journalister. Journalisternas etiska regelverk uttrycker en allmänmoral, som är anpassad för en journalistisk arbetsprocess. Sammanfattningsvis kan man säga att etiken är sanning, rättvisa och medkänsla. Vad dessa begrepp innebär är följande: sanning är att utge en allsidig och korrekt nyhetsförmedling och vara källkritiska, rättvisa är att den som blir kritiserad skall ha möjlighet att svara på kritiken och medkänsla är att visa särskild hänsyn mot svaga personer. PO och PON skall bedöma klagomål från människor som känner sig personligen kränkta av periodisk press. PO är den som tar emot och gör den första bedömningen av anmälningarna. För att kunna göra en anmälan skall anmälan ske inom tre månader från det att artikeln var publicerad. Det är de fyra pressorganisationerna tillsammans med JO och ordföranden i Sveriges advokatsamfund som utser PO. I PON sitter en företrädare för var och en av de fyra pressorganisationerna samt tre representanter för allmänheten (utsedda av JO och ordförande i advokatsamfundet). Det är alltid en hög domare (oftast justitieråd eller regeringsråd) som är PON:s ordförande. Tidning som klandrats av PON är skyldiga att publicera klandret samt betala en s.k. expeditionsavgift, som finansierar PO och PON.⁸⁴ För en tidning med en utgivning över 10 000 exemplar skall betala en expeditionsavgift på 25 000 kr för det tryckfrihetsbrott de fällts av PO eller PON. En tidning som har en mindre utgivning än 10 000 exemplar är skyldiga att utge 10 000 kr som expeditionsavgift. År 2002 inkom 285 600 kr till PO och PON i expeditionsavgifter.⁸⁵

Olle Stenholm har vidare skrivit en artikel i DN 031002 som kritiserat massmedia i deras hantering av mordet på Anna Lindh. Han menar att rapportandet har skapat en förtroendekris för svenska nyhetsmedier. Många mediekonsumenter har rasat över hur Lindh och hennes anhöriga blivit behandlade av massmedia samt hur massmedia har presenterat brottsmisstänkta. Medierna måste ta åt sig av reaktionerna och inte låta dem passera ohörda. De självklara pressetiska principerna måste få starkare liv än vad de har idag. Det är t.ex. viktigt att inte döma någon innan denne blivit dömd i rätten, att visa den drabbade för brott och olyckor största hänsyn som går och att se till att uppgifter som kan kränka privatlivets helgd handhas med försiktighet. Vidare menar Olle Stenholm att det inte går att överlåta pressetiken helt och hållet åt ansvariga utgivare och deras medarbetare att vårda. Med det menar han att ägarna har ett ansvar för att sanning, rättvisa och empati efterlevs. De grundläggande moraliska värdena skall både gälla i centralredaktionernas hetsiga miljö och i

⁸² F Sterzel, God publicistisk sed, s. 15 - 18

⁸³ F Sterzel, God publicistisk sed, s. 18

⁸⁴ <http://www.po.se/Article.jsp?article=4094>

⁸⁵ <http://www.po.se/uploaded/document/2003/2/13/Arsberattelse2002.pdf>

de stilsammare styrelserummen. Det frivilliga systemet för att hävda god publicistisk sed är på sina håll betraktade som meningslöst om inte vanmäktigt. Utnyttjandet av anonyma källor har kommit att prägla en traditionell journalistisk företeelse. Men att använda sig av anonyma källor är det som skapar trovärdighetsproblemet, så det är något som massmedia måste ha i åtanke.⁸⁶

6.2 PRESSETIK

Pressetiken som vuxit fram utgår från pressens rätt att publicera och journalisternas uppfattning om denna som inte bara är en rätt, utan också en moralisk skyldighet. I princip måste det i det konkreta fallet göras en avvägning mellan nyttan och de negativa konsekvenserna av publicitet. Denna avvägning är viktig och väger tungt. I England är mottot ”jag publicerar det jag vill, och är beredd att ta konsekvenserna” och i USA är mottot ”Allmänheten har rätt att veta det journalisten vet. Vad allmänheten sedan gör med sin kunskap är inte journalistens sak; journalistik är inte grindvaktande över vad allmänheten behöver och inte behöver veta”. Portalparagrafen i varje pressetik är skyldigheten att publicera. När den pressetiska grundnormen kolliderar med värden som är av samma eller högre dignitet skapas ett behov av andra etiska överväganden.⁸⁷

Att systematiskt behandla moraliska frågeställningar som uppkommer i journalistiskt eller annat publicistiskt arbete är liktydigt med pressetik. Behovet av etik drivs fram av de svåra moraliska frågorna. Identifieringen av ett etiskt dilemma är likställt med att erkänna sig kluven. Publiceringsinstinkten går inte att följa utan betänkligheter, t.ex. att andra värden kränks eller sätts i fara, det är vad kluvenheten består av. Pressetiken är rik på problem som saknar entydiga lösningar, där utrymme finns att hävda olika meningar och där det saknas möjlighet för en domare att med användande av generella principer slutligt skall avgöra vem som har rätt. Etiska konflikter innebär också ett erkännande av att en entydig lösning kanske inte bör eftersträvas eftersom detta kan leda till dogmatiska, schablonmässiga normer som får den levande etiken att förstelnas i formell etikett. Pressetiken i Sverige är uppdelad och det är den del som där det finns uppställda regler som avses, dvs. en reglerad pressetik.⁸⁸

6.2.1 DEN EGENTLIGA PRESSETIKEN

Det går att dela upp pressetiken i två fack: den egentliga pressetiken och den reglerade pressetiken (mer om reglerad pressetik nedan). Egentlig pressetik avser hela fältet av etiska konflikter och frågeställningar som kan uppkomma i publicistisk verksamhet utan begränsning till vad som omfattas av formaliserade etiska regelsystem eller av våra juridiska lagar.⁸⁹ Målsättningen för den egentliga pressetiken är att träna förmågan att känna igen etiska problem, analysera dem och på så sätt höja medvetenheten. För den som är verksam inom media bör den egentliga pressetiken väcka en ansvarskänsla inför den publicistiska uppgiften och öka förståelsen för media hos andra. Etiken bör underlätta för den enskilde att själv uppnå en uppfattning om vad som är rätt eller fel. Vidare tillåter etiken en subjektiv utgångspunkt.⁹⁰

Det går inte att få ett definitivt giltigt svar hur sanningsintresset skall vägas mot hänsynskravet från den egentliga pressetiken. Det grundläggande publiceringskravet för all pressetik som bas måste sanningsintresset ändå vara utgångspunkten. Sanningen måste kunna publiceras och journalistens första plikt är att publicera sanningen. Men denne får inte

⁸⁶ http://www.po.se/links_po.jsp

⁸⁷ H-G Axberger, Pressetik, s. 8 - 9

⁸⁸ H-G Axberger, Pressetik, s. 14 - 15

⁸⁹ H-G Axberger, Pressetik, s. 16

⁹⁰ H-G Axberger, Pressetik, s. 16

glömma att det rör sig om människor som kan ta skada av publiceringen och därför måste journalisten visa hänsyn. Det finns en tredje faktor som kan ställa till det i avvägningen mellan sanning och hänsyn och det är nyttan. Då det finns en skaderisk frågar utgivaren vad publiciteten tjänar för syfte. Sanningen tillmäts i detta fall ingen egen vikt, utan hänsyn vägs mot nyttan. Publicisten bortser från att informationen ändå kan vara efterfrågad av läsarna om dess offentlighöjande inte kan rättfärdigas av ett högre allmänintresse.⁹¹

Det kan vara viktigt för pressen att kritiskt granska säkerhetspolisens arbete, men frågan är hur långt denna granskning skall gå. Skulle journalisten publicera sin granskning av säkerhetspolisen så måste säkerhetspolisen omorganisera verksamheten för höga kostnader. Skulle journalisten få material för att kartlägga säkerhetspolisen så borde andra lyckas också. Med andra ord är skadan redan gjord och polisen skulle vara tvungen att omorganisera i alla fall. Likartade frågor ställs inom rättsväsendet. En publicering eller utebliven publicering kan riskera rättssäkerheten. Det finns gränser hur långt en etiskt ansvarstagande journalist kan gå när det gäller att lägga sig i och ge offentlighet åt en pågående rättssak, t.ex. i form av egna brottsundersökningar. Pressen skall ha respekt för rättsväsendet.⁹²

Journalistens lojalitet ligger hos informationsmottagarna och inte hos informationsgivarna. Han har inte någon långtgående lojalitet mot den som intervjuas eller medverkar på annat sätt. Intervjuoffret bestämmer inte vad som är det intressanta som sägs utan det är journalisten som bestämmer. Vidare behöver intervjuoffret också komma ihåg att en intervju inte är något grupparbete. Konflikt föreligger om hur en för media intressant person vill bli presenterad och hur media bör presentera personen. Dock är goda förtroenderelationer mellan t.ex. myndigheter och media till gagn för alla parter.⁹³

Det är helt oetiskt för en journalist att dölja sin identitet, dold journalistik betraktas i allmänhet som förkastlig. Detta agerande kan skada yrkeskåren och pressen som sådan. Frågan är mer öppen vid journalists döljande av vilken tidning han är utsänd från. Ibland försvaras smygandet i vissa situationer. I fråga om att införskaffa information som dels har ett högt allmänintresse, dels inte kan åtkommas på annat sätt är befogat att arbeta i smyg eller under falsk identitet. Det här smygarbetet kallas ”wallraffande” efter den legendariske tyske journalisten Günther Wallraff. Arbetet måste ske under stor noggrannhet och detta krävs att redovisningen sker oklanderligt. Frestelsen att förbättra resultatet genom tendentiös klippning eller att inte redovisa eventuella provokationer eller dylikt är en stor risk i sammanhanget. Vid ”wallraffande” får man inte använda sig av metoder för att hänga ut i sammanhanget betydelse- och skyddslösa personer utan tvärtom se till att värna om dem när publicering sker. Det är viktigt att noggrant planera ”wallraffande”.⁹⁴

Journalisters egna brottsutredningar ses ur rättsväsendets synpunkt som ofog, framförallt på grund av risken för att utredningen försvåras. Det är viktigt att brottsutredande arbete utförs under konstitutionell kontroll och därför kan det vara tvivelaktigt om pressen tar på sig en polisiär funktion. Det är dock legitimt att pressen bevakar en polisutredning och granskar polisarbetet. ”Brottsutredande” press kan både vara en fara för rättssäkerheten och ett skydd för den, vilket gör balansgången svår. Den enskilde medborgaren har i princip mindre att

⁹¹ H-G Axberger, Pressetik, s. 17 - 19

⁹² H-G Axberger, Pressetik, s. 27 - 30

⁹³ H-G Axberger, Pressetik, s. 43

⁹⁴ H-G Axberger, Pressetik, s. 44 - 46

känna sig orolig för då polisen klandrar pressens agerande än när polisen tiger eller säger rent ut att de är nöjda med massmedia.⁹⁵

⁹⁵ H-G Axberger, Pressetik, s. 47 - 48

6.2.2 DEN REGLERADE PRESSETIKEN

Reglerad pressetik är en själv motsägelse. Inte bara att det finns pressetiska regler utan också ett institutionellt, domstolsliknande system för prövning av pressetiska klagomål i formellt reglerade procedurer och som dessutom omfattar ett sanktionssystem mot ”etiska brott”. Regleringen innebär ett steg bort från etik mot juridik, från fritt resonerande mot normtillämpning. Den reglerade pressetiken tar inte sikte på pressetiken i dess helhet. Granskningsorganens, kan aldrig tillämpa allt som är uttryckt i reglerna, de har sina begränsningar att hålla sig till. Enbart när utpekad part är identifierad har denne lidit s.k. publicitetsskada och själv har anmält saken kan ärendet tas upp av granskningsorganen.⁹⁶

De s.k. publicitetsreglerna, de pressetiska reglerna, innehåller en mängd påbud, förhållningsregler och avvägningsrekommendationer. Det övergripande begreppet är som tidigare nämnts god publicistisk sed. Pressombudsmannen (PO) och Pressens opinionsnämnd har inom den reglerade pressetiken frihet att fastställa begreppets innebörd utan formell bindning till de uppställda reglerna. I första hand fungerar reglerna som hjälpmedel för den som vill orientera sig i den reglerade pressetiken. Källan för den reglerade pressetiken är Pressens opinionsnämnds praxis. Strävan att inte skapa en formaliserad ”prejudikatetik” präglar Pressens opinionsnämnd. Varje fall som Pressens opinionsnämnd tar upp bedöms efter det enskilda fallets meriter. Vissa pressetiska grundprinciper måste ändå vägleda. Dock är dessa inte detaljerade och lämnar möjligheter för avvikelser i det enskilda fallet och utrymme för tidens och opinionernas växlingar.⁹⁷

Det grundläggande inom den reglerade pressetiken är skillnaden mellan det offentliga och det privata. Som en kritisk granskare av det offentliga livet har pressen en etablerad roll och är en nödvändig förutsättning för upplysning och åsiktsbildning inom det demokratiska styrelseskicket. Offentliga personer, t.ex. människor som accepterar offentliga uppdrag och ämbeten samt de som bjuder ut varor och tjänster på marknaden eller framlägger konstnärliga verk, får finna sig i en offentlig och kritisk belysning. Grundprincipen är att de människor som bestämmer över mer än sig själva får tåla mediernas granskning. Dock kan en offentlig person åberopa en fredad sektor, på respekt för integritet och på ett skyddat privatliv. Omvänt kan gälla för ”privata” personer.⁹⁸

Det starkaste skyddet ligger i ruta 1 privatpersonens privata liv, här finns nästan inga skäl för publicitet som skadar den berörde. Den reglerade pressetiken är koncentrerad på denna ruta. Det är den vanliga människans enskilda liv som det pressetiska systemet är till för. Privatpersonen på den offentliga scenen och den offentliga privatpersonens privatliv, ruta 2 och 3, åtnjuter pressetiskt skydd. Med andra ord måste hänsyn tas till den skada som publicitet kan medföra för de berörda, dock är inte skyddet lika starkt. Befinner sig den enskilde på allmän plats när något av allmänintresse inträffar kan bli tvungen att acceptera att bli avbildad eller beskriven i sammanhanget även om det är mindre förtjänstfullt. Likadant har

⁹⁶ H-G Axberger, Pressetik, s. 54 - 55

⁹⁷ H-G Axberger, Pressetik, s. 63

⁹⁸ H-G Axberger, Pressetik, s. 63 - 64

den offentliga personen ett visst skydd för sitt privatliv. Finns det ett samband mellan privatlivet och den offentliga gärningen anses det legitimt att ge publicitet även åt privata förhållanden. Har berörd person själv öppnat sitt privatliv för offentligheten, t.ex. för att främja sin "image". Kan denne inte klaga på att privatlivet även lyfts fram i negativa sammanhang. Pressetikens reglerar offentliga personers intimare liv i socialt och sexuellt hänseende men accepterar långtgående intrång i privata ekonomiska förhållanden.⁹⁹

Strävan efter balans mellan sanning och hänsyn präglar den reglerade etiken. Hänsynslinjen dominerar över sanningskravet inom den reglerade pressetikens. Det är inget självändamål i sanningen. När dess offentlighöjande leder till skada måste den skadan kunna rättfärdigas av ett allmänintresse. Den reglerade pressetikens utgångspunkt är hänsynen till den enskilde. Portalparagrafen i spelreglerna lyder: "Press, radio och tv skall ha största frihet inom ramen för tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen för att kunna tjäna som nyhetsförmedlare och som granskare av samhällslivet. Härvid gäller dock att skydda enskilda mot oförskyllt lidande genom publicitet." En strävan efter att tillvarata hänsynskravet inom yttrandefrihetslagstiftning som ger pressen en mycket stark ställning ger den reglerade pressetikens. Hänsynen till enskilda lyfts genomgående fram i reglerna och de ställs mot allmänintresset. För att kunna åsidosätta hänsynskravet krävs ett starkt allmänintresse.¹⁰⁰

Allmänintresset visar sig vara tänjbart och mycket svårt att precisera. Innebörden varierar dels över tiden dels beroende på sammanhanget. Man skall inte förväxla allmänintresset med allmänt intresse (vilket innebär folks allmänna nyfikenhet). Samhällsintresse är detsamma som allmänintresse och då skall frågan vara om det är av ett samhällsintresse att ett visst förhållande blir känt. Med andra ord så är frågan om något för samhället är nyttigt eller ändamålsenligt, vars offentlighöjande ett flertal kan ställa sig bakom. Allmänintresse är en variabel i en slags avvägning som ständigt återkommer i pressens verksamhet. Det representerar där den ena ytterligheten, den andra är den rena nyfikenheten/sensationslystnaden. Hänsynen till den enskilde och risken för att någon skall lida skada av en publicering sätts i praktiken in i en ekvation. Är risken för skada mindre ställs lägre krav på allmänintresset och vice versa. Är det större av allmänintresset blir tolerans för skaderisk högre osv. Allmänintresset döljer att pressen varken har till uppgift att tillfredsställa en allmän nyfikenhet eller att i sina enskilda publiceringar vara "samhällsnyttig".¹⁰¹ Som helhet ägnar sig medierna åt förmedling av nyhet och för läsarna relevant information.

Att ställa ett "allmännyttekrav" på verksamhetens olika delar är fel i grunden, först när skador eller risk för skador uppkommer som frågan bör ställas om det är berättigat att orsaka den skadan eller risken. En av faktorerna är om publiceringen är av samhällsintresse. Det räcker inte bara med att fråga sig om det är av samhällsintresse utan det krävs också ett nyhetsvärde, vilket inte är lätt att skilja från nyfikenhetsvärde. Nyhetsvärde kan t.ex. bestå i att ett avslöjat förhållande för många helt enkelt måste te sig så överraskande att det bör offentliggöras, oavsett om det för någon nytta med sig. En korrekt och fullständig världsbild har människor rätt till, denna rättighet gör att människor läser, lyssnar och tittar på nyheter. Tidningarnas uppgift är inte att avgöra vad folk är betjänta av att veta utan att förutse vad slags nyheter och information det är som efterfrågas. En ny gråzon uppkommer någonstans längs vägen, där få anser att det är pressens uppgift att "ge folk vad de vill ha", vilket syftar till ett material som inte behövs ansträngning för att tillgodogöras, schabloner, varierade fördomar osv. Nyhetsvärdering handlar bl.a. om att dra den gränsen, att skilja mellan nyheter och sådant

⁹⁹ H-G Axberger, Pressetik, s. 65

¹⁰⁰ H-G Axberger, Pressetik, s. 66

¹⁰¹ H-G Axberger, Pressetik, s. 67

som går att få folk att läsa men som ändå saknar värde. Det är inte någon pressetisk syssla, men bör ges pressetisk relevans som en del i det allmänintresse som vägs mot den hänsyn pressetikern kräver att visas. Mellan allmän nyfikenhet och samhällsintresse sker de svåra bedömningarna om pressetisk offentliggörande av en nyhet.¹⁰²

För att felaktighet skall leda till en åtgärd måste felaktigheten leda till skada för en identifierbar part enligt den reglerade pressetiken. Felaktigheten skall dock rättas, men det måste röra sig om en identifierbar part och att det måste ha skadat vederbörande för att PO skall kunna verka för rättelse. Det är oftast felaktigheter som anmälare grundar sina klagomål på och det är faktafel som oftast faller publiceringar. Därför är det befogat att lyfta fram denna grundprincip. Goda förutsättningar för att klara sig väl genom den reglerade pressetikens slalombana får den som bemödar sig om att skriva korrekt och vara öppen för att korrigerera eventuella fel. Faktafel är förkastliga med tanke på den inverkan som det skrivna har på allmänheten. Strängare bedömning krävs vid tydligare identifiering av person. Omvänt gäller att den som inte identifierats i en så stor krets får tåla vissa felaktigheter. Detta är inte någon självklar princip. Publicitetsskadan kan ofta uppstå i den begränsade kretsen.¹⁰³

Att den som kritiseras i en artikel skall ges tillfälle att bemöta kritiken är en grundregel som upprätthålls styvt i pressetiken, ”ingen skall höras ohörd”. Detta är rätten till ”samtidigt bemötande”. Bedömningarna i detta avseende är olika beroende på vem som kritiseras. En offentlig person, t.ex. politiker, får kanske tåla att en artikel publiceras även om tidningen inte lyckats nå vederbörande för ett samtidigt bemötande. Dock har vederbörande rätt att senare ge sin syn på det som publicerats. Den reglerade pressetiken ställer i princip kravet att publicering inte bör ske förrän tidningen lyckats nå vederbörande, om inte nyhetsvärdet och allmänintresset är högt, när det inte gäller en i hög grad offentlig person som politiker. Brott mot regeln om samtidigt bemötande skapar en genmälesskyldighet, dvs. tidningen som bryter mot regeln får i efterhand ta in ett svar från den vederbörande. Ett genmälesrätt kan föreligga för den som har ett befogat anspråk på att få komma till tals. Publiciteten skall ha berört och varit till skada för vederbörande, skadan skall kunna helt eller delvis repareras genom genmälet. Genmälesrätten kan ha uppkommit av skäl som inte tidningen kan lastas för, t.ex. att en person gått att identifiera utan att detta varit möjligt att förutse, eller att vissa fakta inte varit kända inom redaktionen. För företag, myndigheter och organisationer är genmälesrätten särskilt viktig. Dessa institutioners rättigheter inom den reglerade pressetiken är beskurna till att omfatta just detta, dvs. rätten att få för dem skadliga felaktigheter rättade och att i genmälet få ge sin syn på redovisad kritik m.m. Nyhetsjournalistiken är den enda som omfattas av dessa regler, ledarsidor, recensioner och personliga krönikor är till sin natur subjektivt värderande och berörda parter har ingen självklar rätt att bemöta vad som sägs i sådana sammanhang. Nyhetsjournalistiken gör anspråk på objektivitet och korrekt faktaredovisning, vilket ställer etiska krav på bemötanden och genmälen. Att rätta till felaktigheter och låta utpekade parter försvara sig i faktaredovisning är ur den egentliga pressetikens synpunkt rätt oavsett om det står t.ex. i ledarsidan.¹⁰⁴

Absolut skydd ges för enskilda människors, som inte är offentliga personer, privatliv, med reservation för den begränsning som ligger i att granskningsorganen i princip endast tar upp intrång som anses ha medfört skada. Publicitet inom privatlivets ram förutsätter oftast samtycke. Vad som kan intressera för publicitet är t.ex. familje- och vårdnadstvister, konflikter mellan enskilda och sociala myndigheter, skolfrågor m.m. samt sjukdomsöden i

¹⁰² H-G Axberger, Pressetik, s. 68

¹⁰³ H-G Axberger, Pressetik, s. 69

¹⁰⁴ H-G Axberger, Pressetik, s. 70 - 71

likhet med när brott och olyckor inträffat. Vårdnadstvister kan vara svåra att skildra utan återgivande av privata och utpekande omständigheter. Ett samtycke från den ene kan bara öppna för publicitet just i dennes del. Den andre parten kan identifieras via den framträdande och då måste man få ett samtycke från den andra parten innan man kan publicera. Sällan är en människas privatliv helt privat utan är oftast sammankopplad med någon annans privatliv. Konflikter mellan enskilda och sociala myndigheter, skolmyndigheter eller liknande är besvärligare. Ett starkt publicistiskt intresse av att granska myndigheternas verksamhet finns, men det kan vara svårt utan att gå in på enskilda fall, som gör risken stor för att kränka privatlivets helgd. För långtgående anonymisering av fallen kan göra dem fiktiva och konturlösa, vilket medför att den kritiska granskningen förlorar sin udd. Allmänintressets styrka kan göra det motiverat med relativt detaljerade beskrivningar så länge direkt identifikation undviks. Vid sjukdomsfall där person som räddats tillbaka till livet lider ingen skada av publicering.¹⁰⁵

Beträffande brotts- och olycksoffer har en utgångspunkt i den reglerade pressetikerna att den som ”bara” är offer inte lider skada av publicering. Många gånger har brottslingens identitet skyddats utan att man bryr sig om att skydda brottsoffret. Tanken bakom det hela är att brottslingen har gjort något förkastligt och kan lida publicitetsskada av att detta blir känt, medan offret inte gjort något fel och därför lider inte någon skada av att identifieras. Här kan det finnas skäl att betrakta oönskad publicitet som ett kränkande intrång i den privata sfären för offret och jämställa detta med publicitetsskada. Vid sjukdomsfall är detta synsätt inte säkert tillämpningsbart. Vad för brott det rör sig om måste ingå i bedömningen om någon publicitetsskada kan uppstå, t.ex. så uppstår alltid publicitetsskada för våldtäktsoffer men inte för brottsoffer som blivit rånade eller bestulna. Olycksfallsoffer har den svagaste ställningen, större olyckor som t.ex. flygplanskrascher och liknande händelser har ett obestridligt nyhetsvärde och allmänintresse. Att publicera sådana nyheter utan att dra in de drabbade kan vara meningslöst. Den reglerade pressetikernas första regel att anhöriga till omkomna eller allvarligt skadade personer skall vara underrättade innan publicering sker. Om olycksoffer och de anhöriga till olycksoffer har meddelats innan publicering anses det att de inte kan lida publicitetsskada. Ett närmast pressetiskt tabu är självmord och de pressetiska reglerna uppmanar till särskild försiktighet i ämnet. Normalt är det en ytterst privat angelägenhet och publicitetsskada kan drabba de anhöriga till den döde. Enbart när det finns offentliga inslag i ett självmord kan göra det befogat att belysa i pressen, t.ex. på grund av att det begåtts i offentligheten eller att det begåtts av en offentlig person. Trots att omständigheterna kan göra det befogat skall en viss försiktighet anmanas, det rör sig ju fortfarande om en enskilds privata liv och vederbörande har anhöriga som kan ta skada.¹⁰⁶

Vid namnpublicering är pressens praxis ett klart uttryck för hänsynslinjen. Nyckelorden är ”skada” och ”uppenbart allmänintresse”. En person som redan är känd i negativa sammanhang kan inte bedömas lida mera skada av att namnet publiceras. Höga straffvärden av de brott som begåtts rättfärdigar publicitet, med andra ord den som begått ett tillräckligt allvarligt brott får lov att finna sig i både straffet och publiciteten.¹⁰⁷

Det är viktigt enligt de pressetiska reglerna att inte döma någon ohörd, att inte förekomma domstolars avgöranden genom att ta parti i skuldfrågor och att alla parter bör få uttrycka sin ståndpunkt. En erinran behövs om att anmälningar till polis m.m. på samma sätt som stämningsansökan kan enbart ha till syfte att skada den anmälda, dvs. det som sägs i

¹⁰⁵ H-G Axberger, Pressetik, s. 71 - 72

¹⁰⁶ H-G Axberger, Pressetik, s. 73

¹⁰⁷ H-G Axberger, Pressetik, s. 74

anmälningarna behöver inte vara sant. Att publicera en artikel grundat enbart på anmälningar är dålig journalistik. En pressetisk grundprincip är strävan efter objektivitet, därför är det förkastligt att ta någons parti innan dom fallit i domstol.¹⁰⁸

Pressen får berätta för läsare som inte haft tillfälle att bevista rättegång om vad som tilldragit sig och i den grad som det är av intresse också försöka återskapa stämningarna och förmedla intryck. Man får dock inte förekomma domstolens ställningstagande. Det är inte oetiskt att återge ett för den tilltalade ofördelaktigt vittnesmål eller att beskriva den tilltalades reaktioner, eventuella motsägelser i dennes egen berättelse etc., det viktigaste är att artikeln är objektiv och att inte journalisten försöker propagera mot ett bestämt håll. Att ta parti i skuldfrågan, dvs. att subjektivt argumentera för den ena eller den andra parten eller att vinkla rapporteringen för att förmedla ett intryck som har sin grund i att journalisten har tagit parti, är oetiskt.¹⁰⁹

6.3 ETIK OCH JURIDIK

Etiken är lagarnas ursprung och är föreställningarna om vad som är rätt och fel. Lagarna är ett sätt att styra och påverka bl.a. våra föreställningar om rätt och fel. Värderingar och synsätt inplanteras hos medborgarna genom lagen. Etik och juridik påverkar varandra ömsesidigt. Etiska regelsystem finns det många olika slag av och har idag blivit allt vanligare, som exempel kan man ta den grundläggande läkaretiken. Det etiska regelsystemet är inte detsamma som ett juridiskt regelssystem. Sedvänja förutsätts som utgångspunkt för de etiska systemen. Sedvänjan utbildas bland enskilda människor i gemensam verksamhet. Stundom har sedvänjor utgjort ett hinder för central maktutövning. Kodifikation har då varit maktens svar på hindret, dvs. makten har skrivit ned sedvänjan. En av effekterna som blivit är att kontrollen över lagen flyttats.¹¹⁰

Etiska regler kan spegla en genuin strävan efter att med hjälp av tillgänglig kunskap och beprövad erfarenhet leta efter det rätta. De kan även utgöra en verksamhets kollektiva svar på samhällets krav på ansvar och anständighet etc. pressetiken är som etiskt system betraktat inte jämförbart med någon annan ”etik”. Den upprätthålls av respekt för juridiken, det starka rättsliga skyddet för tryckfriheten. Det går inte att sätta pressetiken före lag. Självständigheten i förhållande till lagstiftningen är en nödvändig förutsättning för det självsanerande pressföretaget. Ett underförstått fördrag finns mellan pressen och lagstiftaren. Finns det en liberal tryckfrihet garanterad i lagen kan pressen upprätthålla ett pressetiskt granskningssystem för att främja en ansvarsfull publicistik.¹¹¹

Skillnaden mellan etiska normer och juridiska normer är tillämpningen och hanteringen av normerna. Lagens regler används på ett formbundet och förutsägbart sätt. Brott mot en lagregel har sitt givna konsekvens, vilket leder till en successiv anpassning av regeln – dvs. varje gång den används blir den mer ändamålsenlig. De pressetiska reglerna uttrycker synsätt, hållpunkter och värderingar. De pressetiska granskningsorganen använder dem inte på samma sätt som juristen använder lagregler. Med andra ord så är pressetiska normer inte använda som enskilda normer utan det är helheten som tillämpas. De restriktioner som pressen frivilligt ålägger sig skall inte dikteras av rädsla för vad andra äger rätt att anse utan av den

¹⁰⁸ H-G Axberger, Pressetik, s. 76 - 77

¹⁰⁹ H-G Axberger, Pressetik, s. 77 -79

¹¹⁰ H-G Axberger, Pressetik, s. 99 - 101

¹¹¹ H-G Axberger, Pressetik, s. 101 - 103

egna övertygelsen om det etiska riktiga. Strävan måste vara att förankra pressetiken i samhället som en helhet.¹¹²

¹¹² H-G Axberger, Pressetik, s. 103 - 104

7. PÅFÖLJDER

Straff är en normal påföljd av ärekränkning i olika former och endast straffbar ärekränkning medför skadeståndsskyldighet.¹¹³

7.1 PÅFÖLJDER

Enligt TF 7:6 skall vad i lag är stadgat angående påföljd för brott utdömas. Innebörden blir att straff för tryckfrihetsbrott skall utdömas enligt tillämpligt stadgande i brottsbalken (BrB). I regel stadgas böter eller fängelse men även andra i BrB 1:3 omnämnda påföljder kan komma i fråga.¹¹⁴ Straffet för förtal är normalt böter, medan vid grovt förtal kan det bli fängelse upp till två år. En ekonomisk påföljd är ofta den mest ändamålsenliga i detta sammanhang enligt departementschefen. Genom att domstol fått möjlighet att kombinera böter med skadestånd bör den lämpligen kunna bestämma en lämplig reaktion. Speciellt när den kränkte vållats skada och lidande genom att den kränkande uppgiften fått stor publicitet och ärekränkaren ekonomiskt utnyttjat sina uttalanden, är det rättfärdigat att den kränkte får ett skadestånd som sätts tillräckligt högt för att ge denne skäligen gottgörelse för skada och lidande.¹¹⁵

Tryckfrihetsbrotten kan ge upphov till skadeståndsanspråk för ekonomisk eller ideell skada. Oftast är det fråga om ersättning för ideell skada på grund av ärekränkning. Skadestandsreglerna finner man i TF:s 11 kapitel. Principen om TF:s exklusivitet gäller i fråga om skadestånd, det publicerade måste innebära ett tryckfrihetsbrott för att straff eller skadestånd skall kunna utdömas. Det subjektiva rekvisitet för skadeståndsansvar är att uppsåt hos den ansvarige fingeras liksom när det gäller straffansvaret (TF 8:12, 11:2 2 st.). Rätten kan på yrkande av åklagare eller målsägande förordna att fällande dom i ärekränkingsmål skall införas i skriften. Genom detta får den kränkte en form av ideell upprättelse (TF 7:6 2st. jfr SkL 5:1 2 st.).

Konfiskering kan utdömas om tryckt skrift innefattar tryckfrihetsbrott (TF 7:7). Det är bara domstol i tryckfrihetsmål som kan utdöma konfiskering, det kan inte ske på administrativ väg. En förutsättning för konfiskering är en eventuell konfiskeringsdom. Det behöver inte vara någon person som är ansvarig för den brottsliga skriften för att konfiskering skall ske. Ansökan av åklagare eller målsägande räcker för denna påföljd (TF 9:5). Förverkande (konfiskation) enligt BrB 36 kap. skall inte förväxlas med konfiskering. Förverkande innebär förmögenhetsöverflyttning från den dömda till staten. Konfiskering medför enbart en förlust för den drabbade men inte någon vinst för staten. Syftet med konfiskering är att förhindra ytterligare framställning och spridning av den brottsliga skriften och med detta begränsa dennas skadeverkningar. Den ekonomiska förlust som konfiskeringen medför skall kunna utöva en viss allmänpreventivverkan. För det första innebär konfiskering att alla för spridning avsedda exemplar av skriften skall förstöras. Regeln omfattar inte sådana exemplar som avses i TF 4:4 och inte exemplar som enskilda redan hunnit köpa. Vidare innebär konfiskeringen att formar, stenar, stereotyper, plåtar och andra dylika användbara ting speciellt för tryckningen av skriften skall handhas så missbruk inte kan ske. Det sista innebörden av konfiskering är att straff åligger den som fortsätter spridning av konfiskerad skrift enligt TF 6:3 2 st. Det är endast den upplaga som blivit föremål för åtal som konfiskeringen omfattar.¹¹⁶

Periodisk skrift (närmast dagstidningar) kan under krig utöver konfiskering drabbas av utgivningsförbud enligt TF 7:8. Påföljden åsyftar inte enbart på att förhindra spridning av

¹¹³ J Hellner och S Johansson, Skadeståndsrätt, s. 62

¹¹⁴ H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och yttrandefrihetsrätt, s. 61

¹¹⁵ L Holmqvist, M Leijonhufvud, P-O Träskman, S Wennberg, Brottsbalken – en kommentar del 1, s 249

¹¹⁶ H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och yttrandefrihetsrätt, s. 62

brottsliga framställningar utan också framställningar med innehåll som skulle ha varit oskyldigt om de fått utkomma. Karaktären blir därför en disciplinär åtgärd mot tidningsutgivare som förgått sig. Det är endast domstol som får besluta om utgivningsförbud med undantag av provisoriskt utgivningsförbud meddelat av JK enligt TF 10:1. Innebörden blir att det är ett förbud att utgiva periodisk skrift under viss tid i högst sex månader från domens lagakraftvinnande. För att utgivningsförbud skall utdömas förutsätts att rätten förordnat om konfiskering av periodisk skrift, att tryckfrihetsbrottet innefattar högförräderi, krigsanstiftan, spioneri, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, uppror, landsförräderi eller landssvek samt att riket befinner sig i krig.¹¹⁷

En åtalad skall fällas för förtal om denne visste att beskyllningen var osann eller annars saknade tillräcklig grund att hålla den för sann samt då uppgiftslämnaren underlåtit att vidta skäliga mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning. Bestämmelser om förtalsbrott bör utformas så det blir möjligt för den som utsatts för en osann beskyllning kan vinna verklig upprättelse. Enda sättet är att tillåta domstolsprövningen att utmyнна i ett konstaterande av beskyllningens osanning eller grundlöshet. De flesta yttranden, som förekommer dagligen mellan människor, utgör en blandning av fakta och omdömen. Kränkande och skadebringande uttalanden har ofta skenet av fakta men visar sig vid närmare granskning till större delen bestå av suggestiva värderingsord, omdömen och slutledningar. Fakta kan vara riktiga men inte vara insatta i dess helhet och på så sätt få en felaktig vinkling som kan kränka en person. Kriminalisering till skydd för den enskilde mot ärekränkning medför en inskränkning av yttrandefriheten, därför är det ofrånkomligt att åstadkomma en avvägning som tillgodoser kravet på yttrandefrihet inom olika samhällsområden. Ärekränkingsbrotten måste bli till sin omfattning beroende på domstolens bedömning i varje särskilda fall.¹¹⁸

7.2 SKADESTÅND

Domstol kan på målsägandens yrkande förordna att domen skall införas i tidningen om utgivaren fällts till ansvar för tryckfrihetsbrott. Den som blivit kränkt i tryckt skrift har en möjlighet att erhålla skadestånd (enskilt anspråk). Skadeståndet kan avse både reell ekonomisk förlust och ideell skada (lidande). Bara vid tryckfrihetsbrott får skadeståndet utdömas (TF 11:1). Så även när enbart en skadeståndsanmälan föreligger skall det prövas om ett tryckfrihetsbrott föreligger. Tidningens ägare, den ansvarige utgivaren och ställföreträdande är alla skadeståndsansvariga (TF 11:2). För det utdömda skadeståndet svarar ansvarig utgivare och ägare solidariskt (TF 11:4). Preskriptionstiden är på 10 år för skadestånd. Trots att ansvaret för tryckfrihetsbrottet förtal har förfallit kan skriften medföra skadestånd (TF 11:5). Käranden skall bevisa att ekonomisk skada och lidande har förekommit, det ställs inga höga krav på bevisningen.¹¹⁹ Utgivaren kan inte åberopa att det saknas uppsåt för att komma bort från skadeståndsansvaret (TF 11:1).¹²⁰

Enskilt åtal är endast möjligt vid ärekränkning och vissa sekretessbrott. Allmänt åtal kan ske vid de flesta slagen tryckfrihetsbrott och det är enbart justitiekanslern (JK) som kan vara åklagare i mål om tryckfrihetsbrott samt får inleda förundersökning rörande tryckfrihetsbrott (TF 9:2). Det är en politisk lämplighetsfråga om allmänt åtal skall väckas eller inte. Syftet med lämplighetsbedömningen skall göras av regeringen i dess helhet under konstitutionellt ansvar, vilket möjliggöres enligt TF 9:2 2 st. på två sätt. För det första kan regeringen hos JK anmäla en skrift till åtal för tryckfrihetsbrott. JK har inte någon skyldighet att väcka åtal utan

¹¹⁷ H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och yttrandefrihetsrätt, s. 63

¹¹⁸ Proposition 1962:10, s. 215 - 244

¹¹⁹ T Cars och P Danonsky, Pressen inför rätta, s. 17 - 19

¹²⁰ T Cars och P Danonsky, Pressen inför rätta, s. 19

JK skall alltid självständigt pröva om lagliga förutsättningar för åtal föreligger. Skulle inte regeringen anmäla har JK i princip rätt att själv besluta om åtal, förutsatt att regeringens medgivande inte krävs. Det står inget i lagtexten om att JK har skyldighet att väcka åtal så snart de lagliga förutsättningarna är uppfyllda. Den traditionella uppfattningen är att JK får göra en politisk lämplighetsbedömning. Det kan föreskrivas i lag att allmänt åtal för tryckfrihetsbrott kan väckas endast efter regeringens medgivande. Föreskrifter om det finns i lag (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden, LTY, 6:1. Kravet på regeringens medgivande till tryckfrihetsåtal är ganska omfattande enligt denna paragraf. Hets mot folkgrupp, barnpornografibrott och olaga våldsskildring, brott mot handlingssekretess och tystnadsplikt samt förtal och förolämpning enligt BrB 5:5, är de tryckfrihetsbrott där JK inte behöver regeringens medgivande. Det är en kort preskriptionstid för att väcka allmänt åtal för tryckfrihetsbrott (TF 9:3). För periodisk skrift med giltigt utgivningsbevis måste åtal väckas inom sex månader och för andra skrifter inom ett år från det skriften utgavs.¹²¹

Angående målsägandes rätt att utpeka tryckfrihetsbrott eller tala efter detta gälla vad i lag är stadgat (TF 9:4). Den person som mot vilken brott är begånget eller som av det blivit förnärad eller lidit skada är målsägande (RB 20:8). Detta kan enbart ske vid ärekränkning (TF 7:4 p14 och 15) och sådana sekretessbrott som kränker enskilda intressen (7:5 p 1 och 2). Med andra ord så kan målsägande enbart vara där det varit ett tryckfrihetsbrott som drabbar en enskild individ. BrB 5:5 säger att ärekränkning bara kan åtalas av målsägande och här har målsägande en självständig åtalsrätt. Om målsäganden anger brottet och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt är det möjligt att väcka allmänt åtal vid förtal och vissa slag av förolämpning. Regeringens förordnande krävs vid allmänt åtal för ärekränkning av främmande statschef eller diplomat eller av konungen (BrB 5:5 och 18:8). Den allmänna preskriptionsreglerna i BrB 35 kap. gäller för enskilt åtal. Vidare kan enskilt åtal vara förenat med en skadeståndstalan.¹²²

7.2.1 ERSÄTTNING FÖR EKONOMISKA FÖRLUSTER

Det är svårt att bevisa att ekonomisk förlust uppstått på grund av tryckfrihetsbrott. Den inträffade skadan får uppskattas till ett skäligen belopp om man kan styrka att ekonomisk skada skett men inte kan fastställa storleken på skadan (RB 35:5).¹²³ Ekonomisk skada skall utan stöd i lag eller avtal ersättas så fort skadeståndsskyldighet föreligger.¹²⁴ Huvudregeln om beräkning av ersättning finns i SkL 5:1, där en uppdelning sker på tre olika punkter. De två första punkterna handlar om ekonomisk skada: sjukvårdskostnader och andra utgifter samt inkomstförlust, den sista punkten, sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, hamnar under ideell skada.¹²⁵ Ersättning för sjukvårdskostnader eller andra utgifter är inte så relevant vid tryckfrihetsbrott men däremot kan inkomstförlust bli relevant om det drabbar den utsatte. Två olika metoder förekommer för beräkning av inkomstförlust. Dels en konkret beräkning av den faktiska förlusten, stödd på förfluten tid, dels en abstrakt beräkning av den väntade inkomstförlusten stödd på framtiden. Det är bara vid svåra skador som den abstrakta beräkningen kan tillämpas.¹²⁶ Skulle den skadelidande ha uppnått större inkomst än han faktiskt gjorde innan skadan uppstod inverkar det även på beräkningen.¹²⁷

¹²¹ H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och yttrandefrihetsrätt, s. 75 - 76

¹²² H Strömberg, Tryckfrihetsrätt och yttrandefrihetsrätt, s. 76 - 77

¹²³ T Cars och P Danonsky, Pressen inför rätta, s. 19

¹²⁴ J Hellner och S Johansson, Skadeståndsrätt, s. 371

¹²⁵ J Hellner och S Johansson, Skadeståndsrätt, s. 379

¹²⁶ J Hellner och S Johansson, Skadeståndsrätt, s. 382

¹²⁷ J Hellner och S Johansson, Skadeståndsrätt, s. 383

7.2.2 ERSÄTTNING FÖR IDEELL SKADA

Ideell skada måste alltid bedömas skönmässigt. Det är en förhållandevis låg ersättning för ideell skada.¹²⁸ Skadan måste ha stöd av lag eller avtal för att ge rätt till ersättning.¹²⁹ Skadeståndslagen (SkL) 2:3 tar upp ersättning för kränkning ("lidande"). Syftet med ersättning för sveda och värk är till viss del oklart och något omstritt. Hur beräkningen av ersättning för sveda och värk motsvarar närmast uppfattningen att den utgör ett "plåster på såret". Endast den som själv lider skadan får ersättning inte någon annan anhörig trots denne också lidit skada.¹³⁰ Skyldighet att ersätta personskada kan tillämpas också i fråga om "lidande" som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten och ett antal andra uppräknade handlingar. Skadeståndet skall vara grundat på brott för att skadestånd skall kunna krävas (SkL 2:3). ärekränkning nämns särskilt i lagregeln.¹³¹

¹²⁸ T Cars och P Danonsky, *Pressen inför rätta*, s. 19

¹²⁹ J Hellner och S Johansson, *Skadeståndsrätt*, s. 371

¹³⁰ J Hellner och S Johansson, *Skadeståndsrätt*, s. 399 - 400

¹³¹ J Hellner och S Johansson, *Skadeståndsrätt*, s. 405 - 408

8. ANALYS

I dagens krassa verklighet så blir samhället överöst av nyheter och skvaller. En förändring på kvällstidningars innehåll har man inte undgått märka. Från att vara relativt nyhetsinriktade har det numera gått över till rena skvallerblaska i vissa upplagor. Det går att upptäcka ganska snart när det är nyhetstorka då journalister hittar många uppgifter om kända personer som egentligen inte har någon allmännytta utan mer att stilla folks nyfikenhet. Ibland kan det till och med gå så långt att enskilda individer utpekade för brott som i efterhand visar sig vara felaktigt beskyllda. Ta t.ex. mordet på Anna Lindh hur nyhetskarusellen hetsade fram ett ställningstagande angående en brottsmisstänkt hos allmänheten. Frågan är vad massmedia tänkte på i det fallet. Enligt deras egen etik så skall ingen dömas ohörd eller att döma någon på förhand. För massmedia är trovärdigheten det viktigaste och hur kan det gå att bevara trovärdigheten om man framkastar sådana kränkande uppgifter om en person innan det är definitivt klart att denne är brottslingen?

Det kan vara en kostsam eller billig procedur att stämma media för förtal. Först görs det en undersökning av domstol för att avgöra vem som är den skyldige, detta sker innan huvudförhandlingen. Vid huvudförhandlingen skall fallet genomgå en jury som skall svara ja eller nej om ett brott har förekommit. Domstolen kan fria trots att jury har kommit fram till att det är ett tryckfrihetsbrott, men de kan inte fälla någon om juryn har beslutat motsatt. Därefter är det domstolens tur att bestämma om vilken påföljd som blir vid eventuellt tryckfrihetsbrott.

Som tidigare nämnts i kapitel 3 finns det femton tryckfrihetsbrott, varav två stycken täcker upp brott mot enskild. Svårigheter föreligger också vid bedömningen om brott förekommer eller inte. Vid förtal kan friande omständigheter existera. Axberger har nämnt fem stycken friande omständigheter som kan förekomma. Även om ett yttrande skulle vara sant eller ha goda grunder för att mottagaren av informationen tror att det är sant skulle också misstankarna om förtal minska. Därför kan det vara svårt för en dömande instans att avgöra om det föreligger förtal. Regelverket för rättsväsendet är krångligt med en hel del olika lagar att ta hänsyn till samt alla principer som finns inom media. Det viktigaste för instanserna är att se till att yttrandefriheten ges så stort utrymme som möjligt och inga onödiga inskränkningar sker. Det kan vara svårt för en utomstående person som inte är insatt i reglerna att förstå processen. Detta gör att många "icke-offentliga" personer (dvs. vanligt folk) inte vet hur de skall göra vid bemötande av press och när de fått negativ publicitet. Offentliga personer har en vana att handskas med media samt har möjlighet och resurser att bemöta negativ publicitet. Dock så går media ibland för långt i sin publicering av offentliga personers privata liv. Genom tiderna har respekten för människors privatliv utnötts och är mycket svag.

Vidare så är numera förtal av avliden ett brott och syftet är att den avlidna skall få vila "i frid".

Angående tryckfrihet och yttrandefrihet så finns de omnämnda i många olika lagstiftningar, bl.a. i regeringsformen, tryckfrihetsförordning, yttrandefrihetsgrundlagen, sekretesslagen samt brottsbalken. Det finns också många regler som organisationerna involverade i media har ställt upp för att skapa en god pressetisk publicitet. Bland annat är det viktigt för media att bibehålla sin trovärdighet. De skall värna rättvisa, sanning och medkänsla.

Ärekränkingsbestämmelserna i brottsbalken har inte någon central roll i vår strafflag. De är sällan använda och få rättsfall är refererade. Det finns en hel del principer som media får rätta sig efter och den viktigaste är dubbel kriminalisering som innebär att ett brott måste vara begånget enligt både grundlagen och en allmän lag för att bli straffat. Detta är för att skydda

yttrandefriheten. En allmän princip som finns i Sverige är offentlighetsprincipen som gör det möjligt för insyn i myndigheten och är en förutsättning för åsiktsfriheten.

Den mest väsentliga frågan är hur långt media skall gå i att informera om en persons liv. Det finns inga enkla eller definitiva svar. Vem är det som skall avgöra vilka yttranden som inte går för sig. Är det medias uppgift att sälla informationen så att medborgarna tar skada eller är det upp till medborgarna att sälla information som är relevant för dem. Skulle det finnas någon yttrandefrihet om det skulle finnas för många inskränkningar för media att rätta sig efter? En sak är dock säker och det är att endast sanning skall komma fram. Sedan bör det omnämnas att sanningen kan vinklas till att få en annan innebörd än vad den ursprungligen var.

Är dagens lagstiftning och regler för massmedia förenliga med det samhälle som vi nu lever i. Behöver en översyn göras för att få ett starkare grund för media att stå på, med klarare regler. Oavsett vad som behövs så kostar det pengar och då blir frågan är det relevant att göra sådan översyn.

KÄLLFÖRTECKNING

Hans-Gunnar Axberger, Pressetik – pressetiska konflikter regler och synsätt, Juristförlaget JF AB, Stockholm, 1994, ISBN 91-7598-640-x

Hans-Gunnar Axberger, Tryckfrihetens gränser, upplaga 1:1, Liber Förlag, Helsingborg, 1984, ISBN 91-38-90530-2

Thorsten Cars och Peter Danowsky, Pressen inför rätta – Tryckfrihetspraxis 1970 – 1981, P A Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1982, ISBN 91-1-827521-4

Jan Hellner och Svante Johansson, Skadeståndsrätt, upplaga 6, Norstedts Juridik, Göteborg, 2000, ISBN 91-39-20265-8

Lena Holmqvist, Madeleine Leijonhufvud, Per Ole Träskman och Suzanne Wennberg, Brottsbalken – en kommentar Del 1 (1-12 kap.) Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m., upplaga 7, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1998, ISBN 91-39-20167-8

Carl W Nisser, Tryckfrihet och annan yttrandefrihet, upplaga 2, Liber Förlag, Uddevalla, 1983, ISBN 91-38-90075-0

Anders R Olsson, Yttrandefrihet och tryckfrihet – handbok för journalister, upplaga 3, Prisma, Stockholm, 2002, ISBN 91-518-4049-9

Fredrik Sterzel, God publicistisk sed, upplaga 2, Allmänna Förlaget, Uddevalla, 1971

Håkan Strömberg, Tryckfrihetsrätt och annan yttrandefrihetsrätt, Upplaga 14, Studentlitteratur, Lund, 2003, ISBN 91-44-02649-8

Bertil Wennberg, Marianne Eliasson och Göran Regner, Yttrandefrihetsgrundlagen – en presentation, Norstedts Juridik, Göteborg, 1995, ISBN 91-38-50076-0

INTERNET

<http://www.po.se/uploaded/document/2003/2/13/Arsberattelse2002.pdf>

<http://www.po.se/Article.jsp?article=4094>

http://www.po.se/links_po.jsp

RÄTTSFALL

NJA 1992 s. 594

NJA 1994 s. 637